

Po dvaceti letech

Někdy nedovolte, aby o budoucnosti prorokovali duchové, oddaní nějaké krajnosti; věštice, co se stane, obyčejně podají jenom obraz svého neklidného nitra. Ani nedůvěřujte mnoho těm, kdo si životní dění představují v geometrických formách: upadají v pokušení myslet si, že vývoj, jako přímkou, jest nejkratší spojení dvou bodů a že bez zastávky a bez odchylky pospíchá k pravděpodobnému cíli. Zapomínají na záladnou, ale základní spletitost života, na odpor, který tomu i onomu snažení kladou setrvačná lidská psychologie i těžko oblomitelné vlastnosti hmoty.

Za dvacet let bylo nám vyslechnouti celou spoustu proroctví o sovětském Rusku. Nesplnila se žádná krajní věštba. Ani nezachvátila rudá vlna celou Evropu, ani nebyla sovětská vláda doma svržena, na což by bylo kdysi přísahalo mnoho významných evropských mužů. Ani nebylo oněch dvacet let přímkou, která by nejkratším způsobem spojila caristickou minulost s komunistickým řádem, ani nebyly na druhé straně ztroskotány a se zemí srovnány všechny novoty, které nový režim zavedl. A jsou mezi nimi některé dosud nevyvrácené novoty, které naznačují, že lidstvo se dostalo na práh nové epochy.

Ani tedy úplný úspěch, o němž jedna strana snila, ani naprostý neúspěch, v nějž doufala strana druhá. Ani nebyla minulost zcela vyrvána, ani nebyla budoucnost poražena na hlavu. Nedošlo k apokalyptickým obrazům. Ruská revoluce se nestala vším. Zůstala jen částí vývoje celkového. Neztratila význam silné pobídky v našem životě. Ale nestala se něčím, co nás zachvátí, vyždímá a odhodí, co užije na nás chladných a krutých svých metod, aby byla uvolněna cesta novému člověku, jak ho vyspekulovali v komunistické laboratoři. Z nového světa na východě padlo do našich očí dosti světla i — tmy. Mnohé, co jsme tam povinni ve jménu lidství obdivovat, leží vedle mnohého, co jsme povinni — rovněž ve jménu lidství — nenávidět. Viděli jsme scény idealismu i scény zvířecké. Život smíchal černé a bílé listy dohromady.

Po dvaceti letech můžeme říci, že historie onoho vzruchu, jenž do našeho života vtrhl ruskou revolucí, dopadla oním způsobem, jež si život většinou oblíbuje: prostředně. Dosud ještě nebylo ani jedné revoluce bez ústupu. Ani ruská revoluce nevyhnula se tomuto tajemnému a neznámo kde vytesanému zákonu. Patrně je pro změny, které mají být provedeny s lidským materiálem, někde stanovena delší lhůta, než jakou si kladou horliví revolucionáři.

Nechci se zcela ukrýti za roh oné podivuhodné dílny života a odtamtud vyhlédát, jakobych žádného vlastního přesvědčení neměl: sám sympatisuji srdečně s oním daleko pomalejším způsobem, jež život nepochybně reformátorům ukládá. Je to způsob mnohem menších ztrát, a buď už za to pochválen. Množství utrpení nemůže být ani přirovnáno. Odpadá potřeba sprostého násilí a nezbytnost hlídat každého občana dvěma po-

licisty. V pozadí portretu každého muže, který si usmyslil, že ještě během svého života důkladně promění lidské pokolení, měl by po pravdě být vymalován les šibenic. Druhý způsob je laskavější k životu, který se již zrodil: nepospíchaje tak nedočkávkě k štěstí, určenému pro člověka budoucího, neuvrhuje tak chladně do neštěstí generaci již žijící. Vyrovňuje se ustavičně trpělivěji se silami života, produkuje tento pomalý způsob mnohem méně omylů, které při způsobu jiném vznikávají tím, že jejich autor četl jen knihy jednoho směru, za které je však třeba někdy i nesnesitelně trpět, poněvadž ten, kdo se mýlí, vzal zatím všechnu moc do svých rukou a rozhoduje o svém národě tak jako hospodář o své stáji. Pomalý, čili vývojový neboli také demokratický způsob nečiní z celé jedné generace něco jako houf much na podzim, kterým nezbývá než vymřítí. Pěstuje lidskou důstojnost i tehdy, když se historie mění. Ve skutečnosti miluje více člověka, než vyznavači abstraktní lásky k lidství na druhém břehu. Miluje více i život, neboť ho tolik neníčí.

Co může člověk, jenž celým srdcem patří k tomuto druhému způsobu, napsati k jubileu sovětského Ruska, kde byl vyzkoušen způsob první tak, až kosti praštěly?

Nepochybně si takový člověk musí uložit povinnost spravedlnosti, i když nehodlá zamlčeti nic z toho, co po celých těch dvacet let nenáviděl. Nenáviděl? Ničeho netřeba tajit. Žádné slabší slovo nebylo by tak na místě. Na jedné straně mnozí si stýskají, že demokracie je režim beze vzruchu a bez silných citů, a na druhé straně si stěžují, když demokrat silné city má. Chtěli by, aby demokrat si počínal s vybranou delikátností k těm, kteří opovrhují vším, več on věří, a kteří už v rukou krotí smyčku, aby jej do ní za krk pověsili. Někteří lidé, na všechny strany doporučující nekompromisnost, velmi se pohoršují, když také demokrat je nekompromisní a když nechce uzavírat žádné kompromisy s nedemokraty nebo s katem. Žádné, povídají nám, kompromisy pro zásady naše, ale všechny možné kompromisy, prosíme, pro zásady vaše. To však není rovná hra.

Je dovoleno i nenávidět pod tou podmínkou, že zastupujete city a ideje dosti vznešené a dědictví takové, že by byla nenahraditelná škoda nechat je se rozpadnout. Nuže, jaké byly naše city a jaké bylo naše dědictví? Zdá se, že toho nebylo málo a že to nebylo nic nízkého, co se v nás vzpříčilo, když první záchvěvy z Ruska dirigovaného komunismu procházely Evropou: byla to celá evropská tradice, jak se vyvinula do té doby, humanita, láska k svobodě a víra v činnost harmonického rozumu, co nás vedlo. Před to všechno se hrubý člověk zajisté může postavit s pohrdáním. Ale byly doby, kdy lidstvo se nehrnulo za hrubci, a je třeba to znovu zkusit. Ovšem, v naší posici byla jakási nesnáze: právě skončila světová válka, která toto dědictví evropské kultury důkladně poru-

šila, skoro se zdálo, že zničila. Ve válce se známý nám evropský člověk neskonale změnil k horšímu: kulturní zábrany povolily, zvířectví posunulo se na povrch duší. Komunisté se chechtali: tady máte svou humanitu a svůj organisovaný pořádek; tady máte svého slavného člověka, jenž prý rozvojem rozumu spěje k lepšímu. Bylo možno také něco jiného než se chechtat a tak ochotně se smířovat. Poněvadž jsme měli oči otevřeny, nemohli jsme sami nevidět, jaké truchlivé proměny ve čtyřech letech prodělal homo sapiens. Ale soudili jsme, že je třeba shýbnouti se a budovati znovu tam, kde válka starý vývoj přerušila. Že jest třeba co nejdříve napravit škody jak hmotné, tak duševní, a vrátiti se k staré základně.

Jinak komunisté. Jejich programem bylo chaos stupňovat tak dlouho, až jednoho dne oni vynoří se nade vším jako jediní vítězi. Pěstovali brutalitu o nic méně pečlivě než generální štáby. Zabíjelo se, tedy budeme zabíjet; nenávidělo se, tedy ať každý z celého srdce svého, ze vši duše své nenávidí. Na každý protest odpovídali lhostejně: co chcete, takovými nás učinila válka. Ještě dvacet let po válce tak odpovídali.

Tedy oni měli své dědictví a my jsme měli svoje. Nyní, po výjevech z italského a německého fašismu, po obrazech ze španělské občanské války, po tolika zkušenostech máme právo se zeptat, kdo měl pravdu a které dědictví mělo býti spíše pěstováno. To, co komunismus snad násilím dokázal pro sociální myšlenku, vyblédá už před tím, co dnes jiní násilím dokázali proti sociální myšlence. V souboji násilí, jež vyvolali, komunisté nakonec podleli. Davového člověka, jehož vytvořili, zmocnil se někdo jiný. Výsledky jejich boje proti humanitě a demokracii osvojil si také někdo jiný, pudům, jež vzbouřili, postavil se v čelo někdo jiný, z výsledků všeho, co dělali proti staré evropské tradici, těžil někdo jiný. „Vše je dovoleno“ nyní rovněž říká někdo jiný. „Teror je činitel sociálních cílů“ — říkali komunisté. Jak dlouho je už tomu, co je teror něčím docela jiným?

Měl či neměl náš instinkt tehdy po válce pravdu? Byla toto cesta, na niž měla být Evropa zavedena? Nebylo by bývalo nekonečně lépe vrátiti se k tomu, co, pravda, po válce se zdálo tak slabé, a pěstovati to se vším úsilím? Každá generace má své speciální vzpomínky. Nám nikdy nepřestane znít v uších: „Když se kácí les, lítají třísky“. Řekl to Lenin. Nyní to říká Goering. Komunisté sledovali ideální cíle prostředky, jež by málem byly evropskou kulturu vyvrátily z kořene.

Někdo se snad zeptá, co toto vše má činiti s výročím sovětského Ruska. Mnoho to má s tím co činiti. Cokoliv v Evropě komunisté dělali, patří do historie sovětského Ruska, které vychovávalo po celém světě lidi určitým, sobě potřebným způsobem. V tomto smyslu nebyl komunismus nikdy jen ruskou záležitostí: byl nástrojem sovětů pro celý ostatní svět. Evropské komunistické sekce věru nikdy nebyly baštou duchovní samostatnosti nebo neoblomných charakterů. Evropané komunisté byli takoví, jakými je chtěla mít Moskva. Ruští komunisté, zmocnivše se vlády ve své zemi, nevěřili, že jejich revoluce je schopna se udržet, jestliže nevypukne a nezvítězí revoluce světová. Lenin sám pravděpodobně zemřel s touto myšlenkou. Trocký, jemuž se nejdéle udržela v hlavě, je s ní teď štván

z jedné země do druhé. Ruští komunisté učinili vše, co mohli, aby světová revoluce vypukla. Proto patří celé dějiny evropského komunismu také do jejich historie, jako do naší patří dějiny našeho exportu. Duchovní vzezření evropských komunistů je od věci sovětského Ruska neodlučitelné. Málo-li se jim nakázali, jací mají být, a málo-li se jich navychovali! A málo-li se jich natrestali za to, když přese všechno v nich zůstávaly vězet zbytky staré evropské tradice duchovní!

Komunisté dosti urážlivě předpokládají, že všichni se děsili sovětského Ruska jen proto, že vyvlastňovalo soukromý majetek. Avšak mnoho lidí, kterým po osudu soukromého majetku nic nebylo, děsili se sovětského Ruska a komunismu pro to, co dělal s člověkem a jak vyvlastňoval soukromou lidskou duši. Necht' si komunisté nemyslí, že na západě jsou kapitalisté tolik milováni. Co s jejich majetkem sovětské Rusko učinilo, to mu může býti nejsnáze zapomenuto. Ale duch evropské kultury nikdy nezapomene komunismu, že on první začal ve velkém vytvářet onoho stádního, davového člověka, s kterým potom byly udělány tak hrozné zkušenosti, člověka hesel, plakátů a meetingů, člověka, z jehož duše byly násilím zapuzeny všechny klasické ctnosti charakteru, aby v něm zbylo místo pro ctnost jedinou: pro ctnost bezohledného, nelítostného politického boje. Ne proto, že ochudil kapitalisty, ale proto, že ochudil lidskou duši, potkával se komunismus s odporem nejvášnivějším.

Komunista, jak si ho moskevská škola představovala i vychovávala, byl homo politicus, studený jako led. Nechtěl na světě připustit žádnou jinou krásu mimo politický úspěch, mimo dobytí moci. Hnutí dlouho nosivá na sobě charakteristické známky svých vůdců: toto byla charakteristická známka Lenina. V mozku tohoto muže, jenž nyní leží v mausoleu v Moskvě, nebylo jiné myšlenky než na politické vítězství. Byl to genius svým způsobem, ale úzký duch. Nejen to, vědomě chtěl být úzký a úzkost také jiným přísně přikazoval. Typický leninský bolševik měl ze současného života asi tolik, jako automobilový závodník z krajiny, kterou právě letí. A nechtěl dovolit ani jiným, aby měli více. Jsou známa pohoršení komunistických literátů nad jejich druhy, kteří někdy dovolili si zastaviti se nad květinou nebo nad zvířetem a pocítiti libost. To, že komunisté na první místo ve své mysli postavili boj o moc, vyssálo jejich duši. Oni postavili boj o moc na denní pořádek v evropské politice, oni učili, jak odhodlaná tlupa poráží vlády. Na neštěstí pro sebe i pro jiné nemohli zabránit, aby toto jejich poučení nedostalo se i k jiným uším, než pro které bylo určeno. Oni založili onen nepokoj, ve kterém se svět dnes zmítá, oni prokázali fašismu výtečnou službu tím, že zbavili evropského člověka studu a rozpaků před násilím a hrůzy před zabíjením. Nebylo mezi námi lidí, kteří by byli tolik uvěřili v moc. Ke kultuře a tradici se chovali s drzostí lidí, kteří pevně věří, že v zápětí za nimi půjde teror, jenž je ospravedlní v každém případě. Neboť jaká debata se zabitými nebo uvězněnými nebo zcela bezmocnými?

Nelze zamlčeti tyto věci, i když je možno a nutno říci mnoho příznivých věcí o Rusku dnešním. (Dokonč.)

F. Peroutka.

poznámky

Naše poslání

Naši buditelé, zvláště Kollár a zčásti ještě i Masaryk, nás učili, že máme jako národ ve světě zvláštní poslání, že v celkovém plánu, který Prozřetelstvem uložila lidstvu, máme vykonat jedinečný úkol, jehož jsme schopni právě jen my a nikdo jiný. Upřímně řečeno, zdá se nám tato teorie v popřevratových letech hodně pochybná. Říkali jsme si, že je to jeden z mnoha projevů osvícensko-romantického světového názoru, který ještě naivně věřil, že příroda a svět jsou vtělením rozumu, že se v nich všechno děje, vyvíjí a roste podle odvěkých zákonů a že není ničeho jiného třeba než nechat přírodě volnou cestu, aby se nakonec samo sebou všechno rozumně uspořádalo. My však jsme v poválečných letech byli daleko spíše nakloněni vidět ve světě chaos a zmatek než odvěký řád, a naše víra ve vládu rozumu byla značně otfesena. To byla filosofická stránka našich pochybností o probuzenské ideologii.

Ale byla také jakási stránka praktická. Zdálo se nám, že probuzenská teorie vypadá trochu jako utěšující prostředek, jímž si spoutaný a zanedbaný národ oslazoval své hořké bytí. Když jsme se trochu vžili do situace tohoto národa v devatenáctém a na počátku dvacátého století, národa, na který svět zapomněl a který odnikud nemohl očekávat zvláštní pomoci, zdálo se nám psychologicky plně pochopitelné, snažil-li se tento národ sám sobě dokázat, že není na světě zbytečný, a že mu náleží vykonat něco zvláštního a nebyvalého. Jenže nám, nedůvěřivým poválečným lidem, nebylo tak docela jasno, co zvláštního a nebyvalého by to mělo být. Uskutečňovat ideu lidskosti, pokroku a svobody — to se nám nezdálo nic tak zvláštního v době, kdy celá Evropa ústy a částečně i skutky závodila v těchto třech vznesených myšlenkách. Zdálo se nám, že v tomto ohledu jako národ nekráčíme v čele Evropy, nýbrž že spíše jako uceliví žáci sedíme v evropské politické škole, a že musíme mnoho dohánět. Nač nejvýše se naše pýcha vzmohla, bylo pomýšlení anebo naděje, že jsme v té škole v první lavici.

Peroutka jednou vyjádřil tento náš životní pocit slovy, že jsme dobrý evropský průměr. Opravdu, nač víc jsme si mohli troufat než na to, být dobrým průměrem? Co jsme mohli být víc vedle průmyslově a organizačně tak pokročilého Německa, které se nadto ještě stalo svobodomyšlnou republikou? Vedle vítězné Francie se starou, vypěstěnou a tak bohatě odstíněnou duchovní kulturou? Vedle veliké Anglie, válkou upevněné ve svém světovém postavení, opírající se o jedinečnou politickou tradici a plynulost? Vedle mohutné Ameriky, jejíž prestiž po jejím historickém zásahu do evropských věcí ještě vzrostla? Vskutku, pohled na širý a vyvinutý svět a na vlastní situaci — třebaš po netušeném politickém úspěchu — nabádal poválečného Čecha k skromnosti a k strážlivému oceňování vlastních kulturních a politických sil.

Podíváme-li se však kolem sebe dnes, říkáme si, že máme více důvodů k hrdošti než k skromnosti. Snad jsme se nevyznámali evropským myšlenkovým závoděním zvláštní původnosti, ale vyvinuli jsme ctnost, která je sotva méně krásná, totiž věrnost. Čemu jsme se v nejlepší evropské škole naučili, to jsme vzali doopravdy, a co mnozí zradili a opustili, tomu jsme dovedli zůstat věrni. A tak se dnes do jisté míry a v trochu jiném smyslu naplňuje probuzenská ideologie: jsme jako organizovaný národ v čele ne-li Evropy, tedy aspoň střední Evropy, pokud jde o věrnost myšlenky lidskosti a svobody, a máme opravdu na tom kousku světa, kam nás osud postavil, jakési poslání. A protože ve světě všechno se vším souvisí, máme tím, že plníme svůj úkol na svém místě, význam pro celou Evropu a pro celý svět. Nechceme namlouvat ani sobě ani jiným, že jsme ideální stát, neboť není v povaze ideálů, aby se plně uskutečňovaly. V ideál je třeba stoprocentně věřit, aby se aspoň na padesát procent realizoval. Z toho, že jsme na svém kousku země dovedli uhájit slušné procento lidskosti a svobody, se zdá, že naše víra není slabá. Toto vysvědčení si snad můžeme k devatenáctému výročí své svobody bez přehánění vydat. Naši předkové doufali v nějaké výjimečné a originální poslání svého národa. My máme víru v poslání strážlivější: uhájit na svém kousku půdy domovské právo společné evropské civilizaci, což není úkol o nic méně odpovědný a vznesený než ten, o kterém horovali naši buditelé.

Z. S.

Zpověď československého Němce

28. říjen — den to posvátný pro český a slovenský národ, dosud však nenáviděný většinou německé menšiny.

Vyřešiti otázku, proč je tomu tak, budíž nejaléhavějším úkolem kompetentních osobností obou táborů; dej bůh, aby nejenom objevovali chyby u nepřítele, ale aby též našli odvahu k upřímnému mea culpa.

Chci naznačiti ono komplikované duševní rozpoložení německého občana této republiky, který — jako tisíce jiných — vyšel z původní nenávisti a opovrzení k tomuto státu přes lhostejnou loyaltitu k uznávací úctě a nyní stojí na prahu vzrůstající lásky k československé demokracii.

Avšak tato láska je tak zimomřivá rostlinka, že stačí chladný vánek, aby se tento tak vzácný květ zase zavřel. (Právě „zavřel“ — neboť na úplné odumření má již příliš zdravé kořeny.) Proto jest každý hrubý dotek při nejmenším zbytečný; otočí ručičku pokračujícího porozumění o několik obrátek nazpět — a nepospěje nik o m u.

Vidíme denně, jak soulad mezi oběma národy je kažen celou řadou vnějších zásahů. Mluvíť však o zakotvené nenávisti mezi Čechy a Němci je hloupost. „Erbfeind“ žádný neexistuje. Jádrem obtíží u nás je věčný motiv o zbohatlém chudákovi, resp. vice versa. Vždyť je to psychologicky tak lehce pochopitelné, že ten, kdož dříve vládl a nyní se stal druhým, jen těžce přes to přejde k dennímu pořádku; a je též lidsky srozumitelné, že druhá strana, po tolika letech ve stínu, nyní má pochopitelnou touhu uplatnit svou moc. A bylo by zapotřebí nadlidské šlechtnosti, aby tuto touhu úspěšně potlačila. To chápeme.

Co však nechápeme a odsuzujeme, jest onen někdy maličerný a nedůstojný způsob, kterým podradně i důležité úřady tuto moc chtějí dokazovat.

Jsmo nepopíratelně v upřímném kladném poměru k této republice. Jsme však a zůstaneme vždy Němci. A jako takoví máme svoje spoje duševní, hluboce zakotvené spoje s tím, čemu se kdysi říkávalo německá kultura. Nikdy se neubráníme pocitu národní hrdošti, jsme-li svědky, že německý člověk — bohužel nyní tak zřídka — pomohl světu o krok vpřed. Je v tom trochu více než univerzální radost z pokroku lidstva. Musí nás tedy mrzet každá neucta vůči svátosti, jakou je nám mateřská řeč. Uráží nás, jsme-li nuceni psáti k vůli ignoranci nebo zlé vůli nějakého dekretujícího pana rady na příklad Böhmisches Budweis nebo Mährisches Ostrau. — Je to při nejmenším hrubá netaktnost, když ČSD nebo Národní banka čsl. píše Tchécoslovaquie, Czechoslovakia, ale Českoslovaekel. Nikdo nemá právo vnutiti naši staletě abecedě novou, cizí literu. Je naprosto nemožné, aby sudetští Němci měli o literu více než Němci z říše, z Rakouska nebo ze Švýcar. Správně napsal jeden německý sociálně demokratický denník: „Proč udělali ze jména vlastní cizí slovo (Fremdwort)?“ Jsou to poměrně maličkosti, ale svým opakováním budí zlou krev.

Nezapomínejte, že nejsou to výhradně vaše diplomatické schopnosti, které nás poutají k československé demokracii, nýbrž v první řadě odpor proti vývoji v německé říši. Uvědomte si, že stojíme mezi dvěma kulturami, že dosud ještě nejsme ani ryba ani rak, že takřka visíme ve vzduchu, že ještě nevíme, jak do toho. Nechci tím říci, že bychom byli přecitlivělými Don Quichoty, citlivkovitě reagujícími na nejmenší křivý pohled, ale jsme rekonvalescenti, jsme v „Umbruchu“ jak žádný jiný národ na světě, poněvadž tento náš přerod není komandován, nýbrž má své kořeny uvnitř nás. Nejsou příliš vzdáleny časy, kdy jsem si raději přál porážku německého reprezentanta československého tenisu, než vítězství českým barvám. Že jsem váhal mezi zármutkem nad bídou německých sklářů a uspokojením nad neúspěchem československého vývozu. Byly to poslední zbytky starou školou vychovaného Rakušana, který dlouho v mladé republice nic neviděl než zrádce staré monarchie a nešikovného, vytahujícího se zbohatlíka.

Chci tyto komplikované city analyzovat pomocí několika příkladů, které vám možná vyjasní toto váhání, tuto nejistotu. Uvedu k tomuto účelu dva příběhy ze sportovního života z posledních dob:

Přihlížím závodům na Masarykově okruhu. Němectví ve mne jásá nad dokonalostí německých strojů, nad mužnými postavami německých vítězů. Při intonaci německé hymny mé srdce zatouží po onom Němecu, jak si je v nitru představuji;

otím, že patřím k tomuto národu, jaksi i k jeho zemi, plné přírodní nádhery, duševních velikánů a pracovitého lidu. Avšak na stěžení zdvihá se pomalu ona brutální vlnka, a mé srdce, jež právě ještě neznalo hranice, narazí prudce na skleněnou zeď: náhle spatřím kolem sebe tisíce lidí, spoluobčanů, Českoslováků, jásajících se mnou nad vítězstvím odvážných mužů a velkolepých strojů, bez ohledu na to, že tyto superlativy mohou se jednou obrátit proti nim. Uvědomím si, že každý z nich smí mluvit, jak mu zobák narostl, že každý může být stoupcem politické strany, která nejlépe vyhovuje jeho představám o vedení státu, a že dokonce může pomocí své strany býti v opozici proti vítěznému státu, který mu tuto svobodu poskytuje. A je mi najednou jasno, že i Československo je silné, snad silnější než vlast těch hrdinů tam naproti.

Druhý příklad: Pardubice. Velkou steeplechase vyhrály po letech zase české barvy. Nadšení u všech, nadšení u mne — a přece trochu kritiky a skepse: „Vždyť to ani není Češka, co vyhrála, vždyť je to Tyrolačka šlechtického původu, její otec byl c. k. důstojníkem.“ Ale ta skepse, toto nejvnitřnější nepřání toho vítěznému státu, který mu tuto svobodu poskytl? Nemůže československý Němec vykonat často více pro tento stát než sám Čech? Jen ho pošlete do státní vnitřní i zahraniční služby! Již pouhou svou existencí vyvrátí 75% výtek.

A ještě jeden, úplně odlišný příklad: Sedím v biografu. Promítá se loučení národa s jeho prvním prezidentem. Za slunečního jasu vyjíždí prostá rakev z nádraží, temné mužské hlasy zpívají: „Synku, synku...“ Tato prostinká melodie dokáže, že mne páli oči, mé srdce se svírá žalem, a když zazní teskná a přece sebevědomá státní hymna, cítím se stejně opuštěn a stejně hrdý na svého presidenta jak ti ostatní. V tomto okamžiku jsem stoprocentním Čechoslovákem.

Často jsem v pochybách, není-li toto věčné váhání nedostatkem mého charakteru. A myslím si, že by bylo pro můj duševní klid snad lépe, kdybych žil mimo Prahu, v německém — ne „poněmčeném“ — území. Byl bych radikální jako ti druzí, ale věděl bych, kam patřím. Stačí mi však si přečísti otevřené slovo nějakého pravého českého muže, plné sebekritiky i hrdoosti, bez ohledu na popularitu, a děkuji Bohu, že mi dal oči, abych pozoroval, že mi dal možnost rozumět i jinému než mateřskému jazyku. A doufám, že mi též dá jasnou mysl, abych tyto dary v jeho smyslu uplatnil.

Dovedete nyní pochopit, že zůstaneme Němci, třeba bychom šli dobrovolně do boje proti nynějšímu režimu v Říši? Chápete, že můžeme — že musíme — milovat Hradčany i Norimberk, hanácké pláně i rýnské údolí? Že mluví k našemu nitru jak „Teče voda, teče...“, tak i „Am Brunnen vor dem Tore“, „Prodaná nevěsta“ i „Mistři pěvci“? Že jsme hrdí na letce Nováka i na dra Eckenera? Ale též, že nenávidíme reakci a chauvinismus, jak zde, tak tam? Že vidíme chyby u nás a uznáváme vynikající vlastnosti u nepřítele? Chápete to?

Ještě něco: Postavili jste německou vysilačku. Využijte toho! Mluvte, křičte, řvete! Jste v právu. Zdrželivost je krásná věc, ale je vidět ve Španělsku a v Číně, kam vede. Na hrubý pytel patří hrubá záplata! Braňte se touž zbraní, jakou jste napadeni. Avšak dejte tuto zbraň do německých rukou! Nechte Němce říci, jak se štítí protektorátu Třetí Říše. A hlavně: Vyhněte se co možná nejvíce oficiálním, vždy suchým projevům českých politiků. Otupujete tím tuto zbraň. Mějte jen díl oné výmluvnosti, která vládne v diktaturách.

Nehandrkujte se o program. Může být pouze jediný: hájit svobodu slova, jednotlivce, národů — hájit demokracii! Dá-li Bůh, pak tento program udělá jednou z obranné zbraně nástroj smíření.

Vím, a se mnou všichni lidé dobré vůle, že nadejde den, kdy oba první národové této naší vlasti budou žít společně, ne vedle sebe. Že radost i žal jednoho bude též radostí i žalem druhého. Že naše koleje se jednou sejdou. Jsme již na cestě. Dobrovolně.

Dejte nám jen trochu času, věřte naší dobré vůli a šetrte našich citů! Vy jste nás chtěli — tady nás máte se všemi vlastnostmi — dobrými i zlými! Možná, že budeme jednou nejlépešími občany společné vlasti. C. M. W. (čsl. Němec).

Poznámkou, nikoliv zbytečnou, začínáme: Není dobrým přítelem ten, kdo pochlebuje.

Hybné síly odporu a z tohoto se zrodilšího revolučního hnutí proti carismu byly velmi různorodé. Brutální omezování svobody, možné jen v zemi, v níž byla uměle udržována zaostalost, musilo vyvolat odpor, bylo zárodkem revolučního odboje. Neschopná, úplatná byrokracie vyvolala v život spiklecké skupiny a atentáty. Bědné sociální poměry málopočetného proletariátu a milionových mas bezzemků a vesnické chudiny sjednocovalo k odporu proti držitelům moci. Kozácké nagajky a výstřely četnických pušek byly pobídkou k tvoření revolučních organizací. Systematická rusifikace musela bouřit příslušníky neruských národů. Neschopné, korupcí prosáklé armádní vedení, prolezké zrádcovství, které hnalo tisíce lidí na jatka, tvořily živnou půdu pro růst revolučního elementu. Ruská buržoasie byla stejně zaostalá jako chudina. Revoluční převraty, které do základu změnily situaci za Cromwela v Anglii, za Velké revoluce ve Francii a v ostatních zemích v roce osmačtyřicátém, zůstaly v Rusku nevyužitkovány.

Generální zkouška na velké společenské drama, zvané revoluce, byla provedena po nešťastné skončivší válce proti Japonsku. Neúspěchy na frontě, bída a nedostatek v zázemí, proradnost velitelského sboru a tupost byrokracie, které alfou a omegou byly kozácká nagajka a Sibiř, vzburcovaly až dosud pasivní masy. Revoluční nápor byl krutě odražen, reakce zvítězila, katům se dostalo více než dosti práce, Sibiři nových obyvatel.

Revoluční hnutí bylo oslabeno, ale nikoliv znemožněno. Chvby, kterých se revolucionáři dopustili, byly pečlivě analysovány a hledáno východisko. Za nejkřutějšího teroru se rodilo silné hnutí, které dalo o sobě záhy slyšeti. Tak silné a tak mocné, až se vladaři zarazili. Z hospodářských důvodů vybuchující stávkové a mzdové hnutí přijímají čím dále tím zřejměji politický charakter. Žádná persequční opatření, nejostřejší a sebe více brutální zákroky nepomáhají. Lavinovitě roste odpor, jehož vedení se zmocňují bolševici.

Únorová revoluce, pojmenovaná dle měsíce, v němž dle ruského kalendáře našla svůj zrod, donucuje cara k abdikaci. Není však přesného programu, co dělati. Nevědí toho ani značnou roli sehraší pokrokoví měšťáci, ani dominující mezi proletariátem sociální revolucionáři a sociální demokraté menševici. Jedinou skupinou, cílevědomě bojující o stupňování buržoasní revoluce v revoluci sociální, je frakce bolševiků.

Využívají situace. Protlačují do popředí své lidi. Podaří se jim vytvořit v petrohradském Sovětu druhou vládu vedle oficiální vlády prozatímní. Svými propagačními hesly dostávají na svou stranu dělníky v továrnách, venkovskou chudinu a především armádu. Unavený strádáním a nedostatkem, pokorovaný voják, rád slyší heslo: „Pryč s válkou, ať žije mír.“

V červenci je vláda ještě dosti silna a přítlačí bolševiky ke zdi. Trocký je dokonce zavřen, Lenin musí do illegality. Ne nadlouho. Sedláci, kteří si rozdělili půdu, brání se trestným expedicím, vojáci utíkají z fronty, popularitě se těší heslo: „Mír chatám, válku palácům.“ A když přicházejí bolševici a volají: „Půdu sedlákům, továrny dělníkům,“ získávají většinu a mohou jít do boje o moc s výzvou: „Veškerá vláda sovětům.“

Říjnová revoluce — sedmý listopad nového kalendáře — dává jim moc. V zemi, ve které nebylo ani primitivních občanských svobod, není ani místa pro demokracii. Po absolutismu carismu se snad nemohla uplatnit soustava občanských svobod. Po diktatuře zprava přichází diktatura zleva.

Válečný komunismus nemůže ovšem zůstat trvalou vládní formou. Proto uvádí již Lenin v život novou hospodářskou politiku — NEP. Ani na ní není možno budovat. Blokáda a nebezpečí intervence musí býti likvidováno. Rodí se stalinismus. Sověty nechávají sekce kominterny, které vydatně podporovaly, pokud jich potřebovaly, probíjet se ve svých zemích. Uzavírají výhodné hospodářské smlouvy, odhazují nehodící se taktiku boje proti všem a vstupují do Společnosti národů, které kdysi nemohly přijít na jméno.

Využívají nepřehledného přírodního bohatství země, provádějí industrialisaci, budují sovchozy a kolchozy, vyvolávají stachanovštinu.

Socialistické principy: zmizeli sice kapitalisté, ale na místo držitele výrobních prostředků za soukromovlastnického režimu nastoupila a o výrobních prostředcích rozhoduje stalinská buržoasie. Občanská svoboda je sevřena do úzkého rámečku: buď věrně sloužiti a schvalovati každý počin nebo Solověcké ostrovy a v poslední době i kulku z revolveru. Revoltující vyznavači ortodoxního socialismu jsou banda špionů, zrádců, zaprodanců cizího kapitálu.

Nepopíratelné úspěchy při výstavbě nového státu doma, zajištění zvýšené životní úrovně pracujícího člověka proti minulosti, i na poli mezinárodní politiky, obchodní a vojenské smlouvy s demokraticky a protiválečně orientovanými státy, vytvořily ze SSSR velmi důležitýho činitele. Celý demokratický svět chápe, že je lepší dnešní SSSR v jedné frontě s Francií, Anglií, Československem a ostatními, než byl carismus anebo snad ortodoxně na válečném komunismu vybudovaný kolos, ale v mezinárodním měřítku bezcenný, protože izolovaný.

Demokraté uznávají, že úprava vnitrostátních, domácích poměrů je vlastní věcí občanů SSSR.

Závěr zcela logický: SSSR za Stalina režimu přistoupil do Společnosti národů. Posílil demokratickou frontu, na této cestě chce vytrvat. Toto odhodlání proklamoval bezohledným zákrokem proti germanofilské skupině důstojníků rudé armády, jimž nepřiznal polehčující okolnosti, ani revoluční zásluhy, ani ideové přesvědčení o správnosti jejich jednání. Vyrosteli za stalinismu nový typ státu, nebude to ke škodě ostatnímu světu.

Pokud pak zůstane SSSR v protifašistické frontě, je nutno mu přát plného zdaru k dalšímu vývoji. *Žalský.*

SSSR v číslicích

Dvacáté výročí SSSR dalo popud ke srovnání dnešního stavu s poměry carského ruského imperia. Jsou velmi zajímavá a poučná.

Třídní rozdělení obyvatelstva v procentech všeho obyvatelstva

	v roce 1913	v roce 1937
Dělníci a úředníci	16.7	34.7
Maloročníci, maloživnostníci	65.1	5.6
Statkáři, obchodníci, sedláci, měšťanská majetná třída	15.9	—
Ostatní	2.3	4.2
Sedláci v kolchozech a řemeslníci v kooperativách	—	55.5

Počet průmyslového dělnictva stoupá. Vždy noví lidé jsou zařazováni do výrobního procesu. V roce 1936 byl v těžkém průmyslu proti roku 1913 zvýšen počet zaměstnanců 2.8krát, na železnicích 2.6krát.

Průmyslová produkce byla v roce 1936 proti roku 1913 zvýšena 7.3krát.

V roce 1913 činila hodnota průmyslové výroby 42.1%, zemědělské 57.9%. V roce 1936 naproti tomu stoupla hodnota průmyslové výroby na 77.4%, zatím co zemědělská činí jenom 22.6%.

Polní hospodářství prodělalo velmi postatnou změnu. Na místě předpotopní dřevěné „sochy“, zvláštního to druhu pluhu, šíří se používání traktorů.

Průmyslová výroba stoupá každým rokem: Hodnota produkce v cenách 1926/27 v miliardách rublů:

	1913	1917	1928	1937
Hodnota vůbec	11.0	6.9	16.8	80.9
Výroba výrobních prostředků	4.7	3.7	7.8	49.1
Výroba předmětů potřeby	6.3	3.2	9.0	31.8

Značného úspěchu podařilo se SSSR docílit zejména likvidací negramotnosti jako davového zjevu. Značně stoupl počet žáků škol všech typů:

	Počet žáků v letech — v tisících		
	1914	1928/29	1936/37
národní školy	7,030	8,887	10,970
střední	995	3,717	17,872
vysoké	112	177	542

Počet kulturně vzdělávacích institucí mimoškolních značně vzrostl. Bylo

	v roce 1914	v roce 1936
Knihoven	12.600	55.900
Čítáren a klubů	222	80.946

Za dnešního režimu, jehož osnovným principem je industrialisace, bylo vybudováno mnoho průmyslových podniků značné důležitosti. Byly zřízeny továrny na výrobu předmětů, které dříve v Rusku nebyly vyráběny. V mnohých odvětvích průmyslové výroby bylo docíleno úspěchů, které nutno označit číslicemi značně odlišnými od číslic, které udávaly rozsah výroby za carského imperia. Tak bylo v roce 1936 vyrobeno za 20.764 milionů rublů strojů — v roce 1913 za 748 milionů rublů. V roce 1936 bylo vyrobeno 7.5 milionů kilowattových hodin elektrické energie proti 1.1 milionu v roce 1913. V roce 1913 bylo vytěženo 29.1 milionů tun uhlí, v roce 1936 zvýšena těžba na 126.4 milionů tun. Nafty bylo vytěženo v roce 1913 celkem 9234 tisíc tun, v roce 1936 docíleno 29.293 milionů tun. Litiny bylo vyrobeno v roce 1913 celkem 4126 tisíc tun, v roce 1936 14.400 tun. Oceli bylo v roce 1913 vyrobeno 4231 tisíc tun proti 16.400 tun v roce 1936. Výroba kujného železa stoupla ze 3660 tisíc tun v roce 1913 na 12.454 tisíc tun v roce 1936.

V číslicích bychom mohli pokračovati velmi dlouho. A vždy a všechny by svědčily ve prospěch režimu. Současně však vzniká otázka: jaké kvality jsou dnešní výrobky? Tu jsme u kamene úrazu. Růst výroby ve SSSR jest výlučně kvantitativní. To jest: vyrábí se mnoho, velmi mnoho. Jakost vyrobeného zboží jest však velmi chabě jakosti. Ve všech továrnách se vyrábí velmi mnoho předmětů tak nedostačující jakosti, že i ve SSSR, v zemi, kde je stále ještě nedostatek průmyslových výrobků, zůstávají nezužitkovány. Tisk takřka denně útočí na nedostatečnou jakost výrobků. To za prvé.

A za druhé: i když značně stoupla produkce průmyslová i zemědělská, i když je značně povýšena úroveň ruského dělníka, nedosahuje úrovně dělníka v ostatních zemích. Uznává to i Stalina vedoucí klika. Kalinin nedávno v podepsaném článku dokazoval, že při posouzení úrovně dělníka nemůže hrát úlohu jenom dělníkův příjem, ale také jiné okolnosti: sociální zabezpečení v případě nemoci, úrazu atd.

Skutečnost není možno zastítni ani sebekrásnějšími slovy: plat ruského dělníka je nedostatečný, kvalita výrobků zůstává daleko vzadu za kvalitou výrobků středo- a západoevropských zemí.

A konečně za třetí: Občan ve SSSR, žijící pod tlakem diktatury, není rovnoprávným občanem, nemá záruk demokraticko-parlamentární demokracie, které se těší občanstvo zemí s režimem demokratickým. Nejenom to: Příkazy ku popravám, provádění těchto a zahnání desítek občanů, kteří se osmělili hlasitě říci své názory, jsou nejlepším dokladem vnitřního vření. To nezachráni ani sebe hlasitější projevy pro Stalina.

Jsou-li číslice o vzrůstu výroby značným aktivem, jsou naproti tomu číslice o popravených a zavřených na léta do kriminálu velkým pasivem. *Walter.*

Kdo bude zvolen ve SSSR?

Volební schůze, mohou-li tak býti nazvány, osazenstva velkých průmyslových podniků Moskvy, Leningradu, Charkova a jiných center daly očekávaný resultát: kandidáty pro volby do Rady Svazu jsou jmenováni Stalin, Molotov, Kalinin, Ježov a ostatní přední činitelé ruské komunistické strany v první řadě a „stachanovci“ v druhé řadě. Volební zákon znemožňuje kandidaturu kohokoliv, s nímž nesouhlasí ruská komunistická strana. Právo odborových a kulturních organizací navrhnouti kandidáta nemůže učiniti do této zásady průlom. Rada Svazu, stejně jako Rada národností, které budou 12. prosince zvoleny, budou sborem komunistů stalinského typu a lidí stalinovskými orientovaných. O to je postaráno.

V demokracii jsou často volby východiskem z krise. Dojde-li mezi vládou a parlamentem ke sporům, odvolá se vláda výsádním voleb k lidu. Výsledek má vliv při tvoření nové vlády.

Něco podobného se ve SSSR nemůže státi. Režim, který je dnes u moci, zůstane i po volbách. S počátku jsme konstatovali, že se nedostane do Rady nikdo, kdo by snad mohl býti režimu nepřijemným. Ale i kdyby se náhodně stalo, kdyby nějaký chytrý a velmi opatrný „trockista“ ve volbách prošel, ničeho nezmůže. Rada Svazu bude parlamentem rovnocenným norimberskému parlamentu Adolfa Hitlera. *Walter.*

O státních cenách

Působily nejednou mnoho nevole a obviňování. Nevoli právem nehlubší vzbudil způsob, jakým tyto ceny, nepoměrně skromné ve srovnání s částkami, jaké se jinde na ceny umělcům vynakládají, byly seškrtány v době krise. Také způsob, jímž byly za ministra Krémáře přeorganizovány, narážel na některé námitky. Letos jakoby se projevovala tendence k nápravě. Kromě ceny maďarské, která se zdá myšlenkou šťastnou a spravedlivou, dvě ceny jsou mimořádné, to jest přes rozpočet původně stanovený. Shodou okolností se stalo, že ani toto rozmnožení letos neodpovídá potřebě: ta by si kromě ceny, udělené Jaroslavu Prúchovi, žádala ještě ceny pro Hugo Haase, který ovšem, ostatně také se zpožděním, dostal cenu filmovou. Ale také cena za essay, přiznaná Jindřichu Vodákovi k jeho sedmdesátce za životní dílo, volá po doplňku. Ne každého roku se urodí práce tak zdařilá, jako monografie o K. H. Hilarovi, kterou napsal Miroslav Rutte, autor většího počtu děl dotud nevyznamenanych a publicista z nejvýznamnějších, jenž ve svém listě v dobách velmi zlých divadlu a umění dramatickému prokázal neocenitelné služby.

Po nápravě však volá ještě věc jiná: práce porot, jež státní ceny navrhuji, od jejich založení byla práce honorovaná sice nepatrně, avšak v našich poměrech přijatelně. Odměnu tu zrušila nejen krise, ale i zásadní stanovisko ministrovo, jenž shledával, že duševní pracovníci mají na členství v porotě nazírat jako na funkci čestnou. Mizivá úspora byla tu získána na úkor a se znevážením duševní práce a času na ni vynakládaného. Ježto pak odborníci jednou právem odmítli ji konat za těchto podmínek, obcházel se to tím, že do porot bývali jmenováni většinou ti z nich, kdo byli zároveň státními zaměstnanci a nesnadno mohli odmítnout ministerstvu, na němž byli přímo či nepřímo závislí.

Také letos ještě, pokud sahají naše informace, členství v porotách pro státní ceny bylo „čestné“, to jest nehonorané. Doufejme, že to bylo naposled. Obrácíme pozornost pana ministra Frankeho k tomuto bodu, o němž, pokud umíme správně posuzovat jeho dosavadní činnost ve školství, máme za to, že není v jeho smyslu, ani ve smyslu úcty ke kultuře. *kd.*

politika

W. Jaksch:

Situace německého aktivismu

„Osud německých vládních stran je skutečně jednou z nejvážnějších otázek československého státu.“
Dr. F. Bauer, „Národní politika“.

V poslední době se československý tisk zase pozorněji zabývá událostmi v sudetoněmeckém táboře. To má aktuální důvody. Události v Teplicích zalily opravdu vývoj tak zvané sudetoněmecké strany oslňujícím světlem. Jen politická slepota by mohla nadále přehlížet, na jakou cestu se tato strana vydala. Na štěstí není převážná většina naší demokratické veřejnosti slepá. A proto automaticky věnuje mocný vnitropolitický zájem situaci a akčním možnostem německých aktivistických stran. Někteří čeští pozorovatelé nacházejí slova plná pochopení pro naše svízele. Někteří nám vyčítají nedostatky aktivity. Jiní nám udělují dobré rady. Za svou osobu mohu říci, že jsme za každou pozitivní kritiku právě tak vděční, jako za každé upřímné uznání našich výkonů. Diskuse o tak důležitém tématu nemá být vedena jednostranně.

Pro mluvíme si!

Okolnost, že používám pro svou úvahu pohostinství vážené české revue, je symbolická. Nesmíme už déle mluvit každý jinde a jinam. Nestačí, citujeme-li jen povrchně Masarykův moudrý výrok „demokracie je diskuse“, musíme jej konečně použít prakticky. Čechové

a sudetští Němci, pokud je spojuje společná myšlenka, nemohou nadále žít v oddělených kulturních oblastech. Příliš často jsme se o sebe navzájem starali pouze v polemikách. Nyní však je na čase, abychom vysvětlili celou řadu živelných otázek naší demokracie a našeho státu v plodném rozhovoru. Budíž mi dovoleno ještě jedno úvodní tvrzení: Tato řada článků nesleduje polemický cíl ani na jednu stranu, ani na druhou. Na to je doba příliš vážná.

Nepřítel naslouchá.

V zákopech na německé západní frontě byl tento nápis všude. Měl upozornit, že se má v blízkosti nepřítel jen šeptat, aby mu nebyla dána příležitost naslouchati. V politice je to proveditelné jen do určitého stupně. Volná diskuse je v projevech dnešních států stále ještě známku vnitřní síly. Ostatně, svízele, o kterých tu bude řeč, nejsou už dávno tajemstvím. Jen řemeslní lháři mohou tvrdit o svém státu, že nemá žádné nerozřešené vnitřní problémy. Chceme podle pravdy doznati, že práce pro dohodu národů je dnes obtížnější, než kdykoli před tím. Není to naše vina. Pánové, kteří prohlašují, že je nezajímá osud Němců v jižním Tyrolsku, osud Němců v Maďarsku a v Polsku, rozhodně úlohu sudetoněmeckého aktivismu neusnadnili. Také nám nezlepšují ovzduší, když nadávají v říšskoněmeckých listech českému národu. Proto mám právo nejen se ohradit proti jakémukoli pokusu těchto pánů z Aše nebo Berlína, aby se mne dovolávali za svědka při svých válečných štvanicích. Budíž „Völkischer Beobachter“ slavnostně připomenuto, že mi nadal po mé cestě do Londýna „českých agentů“. Tento čestný titul, že jsem agentem demokracie a míru, nedám si už od Třetí říše upřít.

Slovo za sudetské Němce.

Po posledních událostech bude stále naléhavěji třeba chránit sudetské Němce před generalisováním. Jsou v průměru mnohem lepší, než ti, kteří si hrají na jejich privilegované vůdce. Když jsem byl v únoru v Londýně tázán, provedou-li sudetští Němci v červnu revoluci, kterou prorokoval celý svět, kategoricky jsem odpověděl: ne! Velká většina sudetských Němců — to zdůrazňuji — jsou velmi pracovití občané, v podstatě věrní zákonům. Mnozí jsou roztrpčeni dlouhou, těžkou krisí, poštvání nacistickou propagandou, nespokojeni — často právem — se svým nacionálním postavením: ale jsou všechno spíše, než krvelační rebelové. Jen vojenská zahraniční podpora mohla by svěst hloučky zfanatisovaných mladíků, aby riskovali přímý konflikt se státní mocí. Teplické události potvrzují moji prognosu. Má-li pouze několik podvůdců odvahu servati se s policií pod ochranou imunity demokratického parlamentu, panuje v lidu nezbytně naprostý nedostatek vůle k revolučnímu povstání. Jsem přes všechno platonické nadšení mas pro „vůdce“ vnitřní i zahraniční přesvědčen, že většina sudetských Němců stále ještě dává přednost pokojné dohodě s českými sousedy před nějakou krvavou aférou. Nelze však přehlížeti, že míra, s jakou různé skupiny na hranicích Německa přijímají nacistickou propagandu, stojí v přímém poměru k jejich státně-politické situaci.

O tom svědčí několik příkladů. V Elsassku ztratili autonomisté nedávno v kantonálních volbách poslední posice. O hospodářském nebo sociálním přezírání Elsassanů v dnešní Francii nemůže být ovšem vůbec řeči. Ve Švýcarsku mne nedávno ujišťovali političtí přátelé, že nacistické fronty dohrály... I v pohraničních kanto-

nech (na př. v Schaffhausenu) frontismus zkrachoval. Lze to vysvětliti upevněným státním sebevědomím švýcarských Němců a jejich naprostou převahou nad Třetí říší, pokud jde o hospodářský blahobyť a politickou svobodu. I v Rakousku se důrazně ujišťuje, že nadšení pro nacismus spíše opadá, než přibývá, zvláště v pohraničních oblastech. Rakouský sedlák z Alp se poděkuje za režim, který hrozí drakonickými tresty tomu, kdo spotřebuje vlastní obilí. Z Tyrolska a Vorarlbergu chodila dříve spousta stavebního dělnictva do Německa na práci. Dnes pracují raději doma na silničních pracích, poněvadž jim nechutná ani německý náhražkový chléb, ani vojenský rozkazovací způsob při práci. Proč zůstávají právě sudetští Němci o tolik vnímavější pro nacistické spasitelství? To musí míti zvláštní příčiny: částečně k němu byli předurčeni neblahým ideologickým dědictvím německo-radikální mocenské politiky. Ale k Henleinovi se přidaly i vrstvy, které neměly ani s K. H. Wolfem ani se Schollichem nebo Krebsem nic společného. Česká veřejnost nespí zavírat oči před hlubšími pohybkami tohoto překompenzovaného nacismu nebo henleinismu. Nadbytek Henleinových voličů — odhaduji je na 30—40 procent — není výraz nějaké naděje na válku, nýbrž výraz radikální vnitropolitické oposice. Je těžko říci, do jaké míry toto rozčlenění kádrů SdP. dosud souhlasí. Sudetští Němci však, kteří nejsou nacisté, cítí se ve své hospodářsko-sociální a národně-kulturní situaci ohroženi právě tak, jako dřív.

Na čem záleží?

Dr. F. Bauer zdůrazňuje v „Národní Politice“, v článku, který jsem na začátku citoval, velký význam ideologické orientace sudetoněmecké mládeže. Poukazuje na zhoubný vliv staro- a novoněmeckého romantismu na tuto mládež: „Bude tedy třeba pěstovat a německé mládeži vštěpovat naši státní ideologii“. Na tom záleží. Jak však přiblížit československou státní ideologii německému dorostu? Může se německá mládež nadchnout pro ideologii československého národního státu? Velmi se obávám, že z ustrnulého československého nacionálního pojmu se ve většině německé mládeže nemůže vyvinout ani romantický ani realistický smysl pro stát. Mladý Němec si prostě řekne: „Je-li pro Čechy a Slováky nacionální stát nejvyšším ideálem, proč by neměl být pro mne?“ My však u nás potřebujeme organického růstu státního přesvědčení sudetoněmeckého ražení. Aktivismus jako myšlenka znamená znáti se k nadnacionálnímu pojmu státu. Toto vyznání nemůže však být jednostranné, nýbrž předpokládá souběžnou, státně politickou orientaci Čechů a Slováků. O vyhlídkách německého aktivismu rozhoduje státní koncepce Čechů a Slováků.

Abychom věci lépe porozuměli, oddělme jednu německý aktivismus jako myšlenku od osudu německých vládních stran. Ztroskotání aktivistické myšlenky nemusí nezbytně znamenat konec kterékoli německé demokratické strany. Pokud existuje demokratická republika, bude také žít německé dělnické hnutí a ani katolicismus a rolnické hnutí nedají se vyřaditi ze sudetoněmecké politiky. Proto nevoláme o pomoc pro tu nebo onu německou stranu, nýbrž tážeme se celé demokratické veřejnosti české a slovenské: může být aktivismus jako myšlenka a vyznání zachráněn? Aktivismus jako myšlenka je svrchovaná důvěra se strany Němců v ochotu českého lidu k dohodě. Aktivismus je výraz naděje, že životní otázky sudetských Němců mohou být rozře-

šeny mírumilovnými prostředky uvnitř našeho demokraticko-republikánského státu.

Nyní je třeba, abychom realisticky zkoumali, do jaké míry dosavadní výsledky dohody z 18. února tuto důvěru a naději podporují.

Dr. Karel Kříž:

Tři rozhovory o Hodáčovi

Po tři týdny jsme zde kreslili portret dra F. X. Hodáče. Zdá se, že celkem není, co bychom dodali. Není snad třeba vysvětlovat, že jsme zdůrazňovali jen hlavní rysy obrazu, ponechávajíc stranou hustou síť drobného čarokování, která by jim možná dala větší plastiku či hloubku. Protože jde o politika žijícího, má ovšem obraz také cíle politické. Ačkoliv patříme mezi ty, kteří ze všech sil potírali Hodáčovu politiku, kterou zahájil po hitlerovském převratu, bylo naším přáním nezatajit nic, co bylo na portretovaném kladného, a nezesílit, co je odpudivého; proto jsme se vyjadřovali zdržlivěji, než bychom tak učinili v politickém článku. Prostě, byli jsme ovládnáni upřímnou snahou po objektivitě.

Z četných rozmluv, které jsme vedli s těmi, kteří ho dobře zblízka poznali v jeho činnosti ve Svazu průmyslníků a v parlamentě, jsme sestavili tři „synthetické“ rozhovory. S dvěma politiky, z levice a z pravice, a s průmyslníkem. Tyto rozmluvy slouží jednak za svědectví, jednak jako postranní světlo a ilustrace. Bez nich by nebyl Hodáčův portret úplný.

Národně demokratický politik o Hodáčovi.

„U Hodáče je především důležité, že pochází z rodiny, která mu dala blahobyť od malička. Neměl proto nikdy ten plný pohled na život a nikdy nedovedl hodnotit lidi tak, jako ti politikové, kteří měli za sebou těžký existenční zápas a prošli bídou nebo alespoň chudobou. Je zvláštním osudem národní demokracie, že v ní Hodáč začal svou politickou kariéru s Jaroslavem Stránským. Oba silně přispěli, jeden svým odchodem, druhý setrváním ve straně, k jejímu oslabení a k jejím porážkám. Hodáč je člověk velkých schopností, anebo alespoň jím byl, dokud ještě byl generálním tajemníkem a místopředsedou Svazu průmyslníků. V té funkci osvědčoval elasticitu, pracovitost, pohotovost a energii do té míry, že se o něm říkávalo, že snad ani nespí. Jako sekretář byl člověk velmi způsobilý. Vyhovoval zejména dru Preissovi. Byl konciliantní v jednání se všemi politickými stranami a zakládal si hodně na tom, že vychází dobře i s vůdci odborových organizací socialistických stran a s jejich politickými předáky. Proto také dovedl tak dobře likvidovat stávky, že nikde celkem nezbyla hořkost a nevytvorily se překážky další spolupráce.“

Ve Svazu průmyslníků byl absolutním pánem. Tyto diktátorské metody začal mechanicky přenášet do politiky, když se stal národně-demokratickým poslancem. To ovšem vedlo v tak individualistické straně, jako je národní demokracie, hned ke konfliktům, jež s počátku byly tlumeny tím, že za ním stál dr. Kramář. Jako ve Svazu průmyslníků mu absolutní důvěru všech dávala ochrana dra Preisse, tak v politickém životě se přimkl k dru Kramářovi, jemuž slíbil, že z národní demokracie učiní velkou stranu. To rozhodovalo u dra Kramáře, který dosud chtěl nechtěl musil se smířovat s tím, že od

převratu ve všech volbách jeho strana měla vždy méně a méně hlasů. Hodáč svou agitaci založil na nacionalistické platformě tak, jak to viděl v Itálii a v Německu. Hledal agitátory, kteří to dovedou. Zapomněl, že Stříbrný, Gajda a Mareš jsou odvyté veličiny, nevhodné jako přítažlivé síly, a že vytvořili jen osobní skupiny. Klamně se domníval, že kdokoli, kdo má peníze a sestaví nacionalistická hesla, kdo najde agitátory a bude to dirigovat, dokáže i u nás vyvolat masové hnutí, které strhne vše. To jsme mu marně mnohokrát říkali, varovali jsme nejen jeho, ale i dra Kramáře.

Přímo psychopathologická záhada u Hodáče je, že si myslí, že má takové kvality a strhující schopnosti jako Hitler a Mussolini. Vůbec nedovedl uvěřit, že u nás není k tomu potřebné deprese z válečné porážky jako v Německu nebo zklamání z válečných výsledků jako v Itálii a hlavně, že u nás není žírná půda pro nacionalistické hnutí z nenávisti k rozkladným elementům levicovým. Vždyť u nás socialisté jsou upřímní vlastenci a spolubudovateli státu, udržují ho s námi — jak je možno označit je s úspěchem jako rozkladný element? Vždyť islepy vidí, že tomu tak není. A pak, jen člověk z mas může strhnout masy, ne synek z velkoburžoasní rodiny s neomezenými finančními prostředky, generál průmyslníků, o němž toto vše každý volič ví! V žádném národě se nemůže užít přímočaře zkušeností z jiného národa.

Hodáč má před očima stále jen nejvyšší mety. Proto nesnese kolem sebe individualit. Chce poroučet — proti si zařídil „šedé košile“. Protože chce mít vše rychle, užívá hmotných prostředků. Dokud mohl získat peníze od lidí, kteří mu důvěřovali, dělal to na širší basi. Politických schopností nemá. Po smrti Kramářově se hned přidal k agrárníkům a tím zničil vlastní funkci své strany, která má být vyrovnávací a usměrňovací. Věří příliš na mechanické prostředky. Nač to přehnaně zdůrazňování nacionalismu, když u nás všechny strany jsou nacionalistické? Jeho touha po aplausu, po tom, aby byl zbožňován, aby jediný komandoval a aby to vše bylo co nejdříve, ho vedla k chybám, které jsou podivuhodné u tak vzdělaného člověka.

Kramář se s ním rozešel, protože viděl, že Hodáč ho chce ještě za jeho života vyřadit. A Kramář i ve stáří měl tolik politického pochopení, že viděl, že Hodáč nemá kvalit, o nichž dává za sebe mluvit placeným lidem. Kramář viděl, že Hodáč příliš slibuje a nemůže pak sliby plnit. Preiss od Hodáče ihned couvl, když viděl špatné volební výsledky. To byl konec přátelství a protektorátu; ba, Hodáč se mu stal nepřijemný. Se Stříbrným se Hodáč rozešel pro své sliby, kterých nedodržel a proto, že nezapltil volební výdaje. Pomalu ovšem všichni viděli, že Hodáč hledá jen lidi, kteří mají vliv na masy, jinak že mu na nich nezáleží. Nehodnotí v lidech kvality, nýbrž jen jejich kvantitativní hodnotu a agitaci. Individualistická strana v demokratickém prostředí takových metod nadlouho nesnese. U nás není možné jít do politiky v padesáti letech a hned chtít být komandantem národa. Všimněte si, jak všichni ti, se kterými Hodáč něco začne, jsou nakonec vždy proti němu. To je něco v Hodáčově povaze.

Kramářův dopis je strašný verdikt nad člověkem, který byl jeden čas Kramářovi vším. Hodáč dělal svou kam-

paň se Stříbrným a ten ho nakonec hodnotí jako lháře. Kramář Hodáče proklel a po jeho smrti chce Hodáč dělat jeho nástupce. To se sotva potká s úspěchem. A to vše Hodáč zase dělá jen mechanickou manipulací s lidmi, kteří mají osobní ambice. Někteří z nich jsou chorobně zatíženi touhou po portefeuilleu a stále šilhají jen po kolovratském paláci, jen aby tam už byli. Kramář uškodil celé pravici tím, že nechal Hodáče takové věci dělat.

Prostodušnost Hodáčových metod: před volbami tvrdil, že „národní sjednocení“ dostane padesát mandátů. Víte, jak k tomu přišel? Počítal, že máme 15.000 obcí a když strana dostane v každé padesát hlasů, je to čtyřicetpět mandátů. To docela vážně vykládal v poslaneckém klubu. Ve straně je tolik rivalů, kteří se všichni cítí povoláni jen k tomu nejvyššímu, aby byli ministři a rozhodujícími lidmi ve státě, že přijali všechny tyto nápady. Nebo: chtěl rozhodovat ve vládě a vytáhl stranu do opozice. Teď chce do vlády zpět a prohlásí napřed, že půjde s agrárníky. Svolá v červnu 1937 sjezd strany, kde si dá odhlasovat liberalistický program a v témže měsíci řekne na Slovanském ostrově, že názory strany se neliší od názorů agrárníků, kteří jsou pro monopóly a řízené hospodářství! Při tom před volbami r. 1935 to byli agrárníci, kteří nejvíce potírali národní demokracii. Agrárníci jsou hlavně vinni její porážkou. Jen vzpomeňte na „Venkov“; a dnes „Národní listy“ jako projev svých politických názorů nedovedou nic jiného, než denně otiskovat celé odstavce z politických článků „Venkova“. Vyhnal stranu z vlády, teď chce zpět, šel s Kramářem, pak proti němu, se Stříbrným, teď proti němu, proti Ježkovi, teď s ním, proti agrárníkům, teď s nimi — kam to může vést?

Jeho program jsou loci communes. Při tom je pronáší s emfásí, jako by šlo o něco neslýchaného. Vykládá, že strana je pro volný obchod, proti mezinárodním překážkám obchodu, pro export — kdo v našem státě pro to není? Dělat však stranu Baťovu — to znamená, zabít ji napřed. A nelze dělat stranu průmyslu bez ohledu na sociální věci. Výsledek toho zmatku je, že k jeho straně je nechuť u všech ostatních a ani agrárníci si ho neváží. Škoda peněz na takovou politiku! Nebudou-li v dohledné době volby, pak se poměry asi vyčistí a strana může trochu oživnout. Bude-li však strana ještě dlouho v opozici, Hodáčův vliv dále klesne, protože nebude moci ukázat na výsledky své politiky. Věci také však půjdou proti němu, bude-li strana ve vládě a nebudou vidět nápadně výsledky. Nebude-li ministrem Hodáč, pak bude při své povaze dříve či později v konfliktu s ministrem strany, a národní demokracie bude v těžké krizi. To vše je škoda, protože tato strana má na naší pravici své místo a poslání.“

Politik z levice.

„Hodáč je eklektik, nemá vlastního uzrálého vnitřního názoru ani na politiku, ani na průmysl, ani na hospodářství. Někdy připomíná třtinu větrem se klátící. Jeho posledním eklekticismem bylo přenášení hitlerovské ideologie k nám. Tato cizí rostlina, odporná naší tradiční demokratické půdě, u nás nezarostla, ač byla zasazována s velkým úsilím, s velkým aparátem a velkými penězi. Dech demokracie, který živí tolik rostlin, nechává je uzrát a přinést plody, ji spálil mrazivým větrem. Hodáč je typický representant úpadku liberální buržoasie. Mladočeši začínali jako demokrati na radnicích, přecházeli

do záložen, bank a průmyslu, znamenali pokrok proti Staročechům, ale do lidu nezarostli. Jejich demokratismus nesahal dolů mezi lid, byli demokráty nejvýše jen sami mezi sebou. Když přišla politická svoboda národa a skutečná demokracie, musili ztráčet posíje. Zaměřili svou agitaci na nacionalismus, přehnali význam jazykové stránky, tápali a nedovedli spolupracovat s ostatními. Utíkali z vlády vždy, když myslili, že jim to vynese hlasy. V poslední fázi hledali naděje ve fašismu, ve frázovitosti a v násilí. Počítali s majetkovou bestií a chtěli ji rozdráždit, užívali demagogického prázdného vlastenčení, věřili, že majetková bestie ovládne pomocí fašistických nacionalistických hesel stát. Staví na bahně, na politickém polosvětě, na byvších lidech.

Hodáč s touto politikou musil zkrachovat. A přece se v něm chvílemi ozývá stará nota: chtěl, aby národní demokracie volila T. G. Masaryka prezidentem, ale pak couvá a šine zas na šikmé ploše dál. Když má možnost konečně sám politicky tvořit, když může udělat demokratickou liberální měšťáckou stranu, sedne si do zeleného sidecaru. Snad by se dal trochu srovnat jeho případ s případem Šmeralovým. Ale Šmeralův případ má charakter tragické velkorysosti. Ani to Hodáč nemá. Není to prohra bojovníka, který padl za ideu, je to úpadek bursovního hráče, špatného počtáře.

Průmyslník — nepolitický.

„Stojí ještě dnes průmysl za Hodáčem? Těžko říci, kdyby však Hodáč chtěl zpět do Svazu průmyslníků, má zaručen jen jeden jediný hlas. A kdoví, jak Baťa bude za ním dlouho stát. Hodáčův odchod ze Svazu průmyslníků byl jen zčásti dobrovolný. Zdá se, že ani jeho místopředsednictví ve straně není na dlouho. Jsou tam stále skupiny. Nemá smyslu dnes rekriminovat, ale třeba připomenout, že všichni, kteří mohli národní demokracii zachránit, mlčeli. Ale to není definitivní rozvrstvení sil ve straně, která si musí své problémy rozřešit sama. Dnes ovšem není zájem průmyslu reprezentován ve vládě, když tam není národní demokracie. Ale někdy to je i dobře. Alespoň se nemusí nic vykompenzovat. Zájem průmyslu se dnes ukázal být všude tam, kde je skutečně věcný, zájmem státním. Vedlo to k uklidnění, které průmyslu prospělo, není již předmětem politické agitace, demagogie a skreslování zprava i zleva.

Když byla národní demokracie ve vládě, reprezentovala průmysl. Dobře, ale byla to politická strana a ta má svá politická hlediska a zájmy. Plete se do věcí, do kterých průmyslu nic není. Pak se za to nadává průmyslu. Svaz průmyslníků po Hodáčově odchodu nabyl zase trochu váhy jen proto, že si hleděl toliko zájmů průmyslu. V budoucnosti sotva se může průmysl příliš spojovat s některou politickou stranou. Také proto, že Svaz průmyslníků obsahuje i německé průmyslníky.

Hodáč měl šťastnou ruku a měl ovšem mocné patrony ve své kariéře generálního sekretáře Svazu průmyslníků. Hodáč není v podstatě tvůrčí povaha, ale pro něho má styk s chytrými lidmi větší význam než pro jiné. Dovede výborně užít toho, co si vymyslí ti chytří, třeba jen v rozhovoru mimochoodem. Dovede to výtečně zfruktifikovat, nebo alespoň dovedl. V průmyslu se projevil jako rozhodný organizační talent. Jeho projevy ovšem byly slabé, ale jeho práce byla dobrá. Průmyslníci ho však neposuzovali podle jeho projevů, nýbrž podle toho, co dovedl pro zájmy průmyslu obstarat. Průmysl se proto také o jeho politickou činnost příliš neza-

jímal a hleděl se ho ovšem ihned zbavit, když proti obecnému očekávání byla průmyslu na přítěž. Měl nepochybné zásluhy nejen o průmysl, ale i o sociální klid u nás. Dovedl jednat s politickými představiteli dělníků a dovedl přesvědčit průmysl, že musí dovolit ústupky. Stal se nespolehlivým teprve, když v politice začal sledovat všechny nejrůznorodější zájmy. Hodáč myslí v noci. A v noci se myslí jinak, než ve dne. Proto věří své fantasii. S hlediska průmyslu lze říci, že politická činnost měla na jeho práci ve Svazu průmyslníků vliv neblahý.“

D a c a p o a l f i n e .

Sledovali jsme životní dráhu člověka, který vyšel z bohaté brněnské advokátské rodiny, honosící se svým vlastenectvím. Skutečně měl živý smysl národní a jeho životní úspěch přechází v neúspěch, když tento cit zraňuje. Jako představitel zdánlivě nejnacionalističtějšího směru přenáší k nám hitlerovskou ideologii, chce i d e o v ě g e r m a n i s o v a t č e s k ý n á r o d . Pokouší se prosadit tuto svou vůli proti celému duchu našeho národa, proti jeho tradici a duchovnímu ustrojení. Je proniknut kapitalistickým nazíráním. Představuje si politiku jako akciovou společnost: dáš do podniku peníze a vypočítáš si, kolik vynesou procent. Jeho kariéra se lomí, setkává se se zdrcujícím neúspěchem.

A přece není tato politická historie skončena. V našem národě je vzdělaná, majetná třída, lidé liberálního smýšlení, kteří nejsou politicky reprezentováni. Hledá se někdo, kdo by dovedl dělat politiku národně-demokratických voličů. Je to snad groteska, že v tom množství politických stran u nás chybí ještě jedna. Socialistické zájmy jsou u nás zastoupeny a obstarány ve všech směrech. Chybí ještě tato strana. Před jedenácti lety založená strana práce učinila základní chybu, že prohlásila se za stranu levice, za stranu socialisticky orientovanou. Liberální měšťáctvo však nepůjde s „marxisty“, stejně jako nepůjde s agrárníky anebo s konfesijní stranou. Taková strana by hrála významnou vyrovnávací úlohu a měla by vliv, i kdyby nebyla stranou početnou. Liberální měšťáctvo u nás čeká stále ještě na svého vůdce.

Bedřich Pilc:

Křesťanští mučedníci v Německu

Nejtvrdošíjnější oposice, která dnes působí v Německu proti hitlerovskému režimu, vychází z vrstev, neovlivněných revoluční teorií komunistů. V těchto vrstvách dosáhla křesťanská idea politického významu. Zastávají stanovisko, které se dalekosáhle podobá onomu, jež Thomas Mann formuloval nedávno takto:

„Křesťanství nepřekonáváme, jestliže se vracíme pod mravní úroveň, na kterou křesťanství lidstvo pozvedlo. Lze je překonat pouze, jsme-li na vyšší úrovni. Troufali hlasatelé zániku se nám však jeví jinak. Goethe pravil k Eckermannovi: „Výše, než nad mravní úroveň křesťanské kultury, vyzařující z evangelia, nemůže lidstvo dospět.“ A dnes se několik pseudorevolucionářů a přizemních literátů domnívá, že s křesťanstvím skoncovalo. Jaký je to nesmyslný omyl! Tam, kde jde o obranu hodnot a zachování všeobecně platného humánního měřítka, budeme muset naprosto svobodně a pevně trvat na kulturním křesťanství západního lidstva.“

Podivuhodné postavy vystupují v tomto opozičním hnutí. Lidé, kteří původně vůbec nebyli revolucionáři, a které dnes staví proti hitlerovskému režimu jejich křesťanské svědomí. Jedním z vůdců protestantského odporu je farář Niemöller, který býval naprosto konzervativní. Narodil se jako syn faráře

v Berlíne a venoval se pôvodne povolání námořního důstojníka. Za světové války byl velitelem ponorky, po válce přiblížil se pacifistickým myšlenkám a je vděčen osudu, že ho r. 1918 zbavil povolání námořního důstojníka. Nějakou dobu hledá nové zaměstnání, stává se obchodníkem a na konec se rozhoduje pro stejné povolání, jako jeho otec. Dlouho jako farář vůbec nevyniká. Teprve po Hitlerově vítězství se ukazuje, že patří ke skupině revoltujících kněží, kteří prožili rozpor mezi křesťanstvím a nacionálním socialismem co nejopravději a nemohou srovnat se svým svědomím, aby mlčeli. Jeho odpor proti režimu je stále ostřejší, až konečně začne kázat tak, že na sebe obrátí pozornost Gestapa, ale současně také zájem širokých, opozičních, křesťansky smýšlejících vrstev v Německu.

V jednom z posledních kázání zní jako bolestný povzdech:

„I my bychom si přáli v těchto kritických dnech církve, aby mezi námi stál jediný, uznávaný vůdce, který by nás jako moudrý muž vedl k rozvaze, jako zbožný člověk k bázni Boží, a jako poctivý muž k pravdivosti. Snad by byl i dnes takový hlas vyslyšen. Snad by se pak nevykonávaly tak lehkovysně morální popravy pro zprávu v novinách, která vyšla nedávno s nadpisem: ‚Výzva k neposlušnosti‘ a v které ke konci se praví, že „zase jeden kněz unikl zatčení jen útekem“.

V jiném kázání mluví Niemöller ještě jasněji. Obrací se přímo proti státní moci, kterou označuje za „pokušitele“ a praví:

„Jste stále více ohroženi. Připomínám si, jak vnikla ve středu tajná státní policie do uzavřeného kostela Bedřicha Werdersche a v sakristii zatkla osm členů říšské bratrské rady. Mám na mysli, že včera zatkla v Saarbrückenu policie 6 žen a 1 důvěrníka evangelické obce, protože rozšiřovaly církevní leták. Kdo to prožil, tomu jsou opravdu blízka prorokova slova: ‚Dosti, Pane, přijmi duši mou.‘ Kdo, jako já, měl v pátek při večerních bohoslužbách vedle sebe pouze tři mladé muže z Gestapa, kteří se snažili vysлідit Ježíšovu obec při modlitbách, zpěvu a kázání, ačkoli také oni byli jistě kdysi křtěni ve jménu Ježíšově a slibovali Spasitelů věrnost, aby jeho věrným nyní kladli léčku — ten tak rychle nezapomena, jak je církev potupena a vzdychá z hloubi srdce: ‚Pane, slituj se!‘“

Jak daleko sahá opozice farářů a jaké má následky, o tom mluví na jiném místě:

„Nezapomínáme, že dnes zůstala v anenském kostele prázdná kazatelna, protože náš otec a bratr Müller je ve vazbě s jinými 47 sestrami a bratry naší evangelické církve. Nezapomínáme, že dnes se mají konat první urychlená přelíčení a uvažujeme, jak se zachováti: radostně a s útechou, jak káže bible, nebo zoufale a zastrašeně? Nepomáhá už nic jiného, než abychom se řídili příkladem Ukřižovaného a naučili se říkat v prosté, ale pevné víře: Na dně srdce mého jméno Tvé a kříž svítí nade všemi časy a hodinami. Jimi se chci utěšit! Musíme urazit pak ještě velký kus cesty, než skutečně nalezneme útechu, abychom byli hodni utrpení pro Ježíše, jako první apoštolové.“

Od neutrality k aktivitě.

Trvalo hodně dlouho, než se tento muž propracoval k stanovisku, které nyní zastává. Na začátku hitlerovského režimu vydal heslo, že je třeba vyčkat, jak se režim vyvine. Teď dospěl k přesvědčení, že jako křesťan nesmí už déle vyčkávat, nýbrž jasně vyslovit své mínění. A činí tak nejen sám; doporučuje totéž ostatním a ve svých kázáních říká:

„Snášelivost je v poměru ke křesťanské víře a vyznání neproveditelná a nemůže vůbec neutrálně vyčkávat, co se z věci stane, abychom se pak podle výsledku rozhodli, jak se zachovat. Apoštolové hlásají, že jejich věc je před Bohem rozhodnuta a nějaký viditelný úspěch nebo neúspěch nemění nic na tom, že ukřižovaný Ježíš z Nazaretu je živý vládce a Kristus věřících... Kdo se nedovede rozhodnout pro tohoto Pána, slyší-li slova o kříži, rozhoduje se proti němu... Takový je smysl jména Ježíšova. Kdo není se mnou, je proti mně — to vylučuje prakticky jakoukoliv neutralitu. Je to zvěst o kříži, která nás staví před ‚buď — anebo‘, víru nebo nevíru, spásu nebo zkázu, život nebo záhubu, a proto se musí stát fikcí každá neutralita, byť byla míněna co nejlépe.“

Je otrásající, že tento muž pochybuje o hodnotě úspěchu vůbec, ačkoli sám dlouho obdivoval vojenský úspěch a snažil se jej uskutečnit. V jeho duši se opakuje, co prožívali první křesťané: duchovní protest proti politickému úspěchu. Hlásá:

„Právě tak málo se snažíme svévolně uniknout zásahu vrchnosti jako první apoštolové. Jsme ovšem právě tak málo ochotni na lidský rozkaz zamlčet, co nám Bůh přikazuje říci. Zůstává a na věky zůstane: ‚Musíme více poslouchat Boha, než lidi.‘“

Mučednický osud katolických kněží.

V myšlence, kterou zde Niemöller vyjadřuje, tkví jádro odporu proti hitlerovskému režimu, které je společně protestantským i katolickým kněžím. Vyslovuje-li je Niemöller otevřeně, je to znamením jeho odvahy. Zná dobře případy, kdy kněží byli uvězněni nebo zavřeni do koncentračních táborů proto, že odmítali přiznat režimu prvenství duchovní autority. Takový je na příklad případ kaplana Gellnera z Fürthu v Odenwaldu. Byl obviněn, že v kázání dopustil se protistátních výroků. Před soudem odmítl obvinění, že by byl politicky zaujat, ale přiznal, že se snažil ukázat nepřátele Krista jako „děti satanovy“. Pro něho jako kněze je především Bůh a teprve potom je na řadě vlast. „Pokoj v obci — prohlásil — neporušil jsem já, nýbrž někteří učitelé, kteří proti mně útočili.“

Při soudním přelíčení učinil státní zástupce zajímavé prohlášení. Privil, že stát nemůže dovolit, aby taková kázání podryla víru německých občanů v nacionálně-socialistický stát. Za zvlášť přitěžující okolnost uznal soud výrok v jednom z mnoha kaplanových kázání. Gellner se totiž vyjádřil, že pokřtěný Čínan je mu bližší, než vlastní, nepokřtěný bratr.

Jiný kněz byl odsouzen k devíti měsícům žaláře, protože s kazatelny přečetl tyto věty pastýřského listu:

„Lidstvo je jednotná rodina, vystavená na spravedlnosti a lásce. Proto odsuzujeme nacionálně-socialistické rasové šílenství, které vede k rasové nenávisti a k rozbrojům mezi národy. Právě tak odsuzujeme nekřesťanský sterilizační zákon, který je v nesmířitelném rozporu s přirozeným právem a katolickým křesťanstvím.“

V mnoha případech stačí daleko menší „provinění“, aby se kněží dostali do vězení. V prosinci roku 1936 stál před trestním senátem v Rottweilu katolický kněz proto, že ostře kritisoval Rosenbergovy názory, shrnuté v knize „Mythus XX. století“. Tato kniha stala se biblí Třetí říše a její základní myšlenkou je, že všechno historické dění vyplývá z působení různých ras. Z toho pak vyvozuje pravidla pro hodnocení: každý kulturní statek existuje pouze pro jedinou rasu, jenom jediná jej může vytvořit a pochopit. Rosenberg odmítá prudce myšlenku nadnacionálního náboženství — naproti tomu uznává náboženství, přizpůsobené jediné rase. A proto bojuje proti křesťanství, které považuje za náboženství cizí rasy. Snaží se založit „národní církev“, v které se má uplatnit jen náboženství, vhodné pro německý národ.

Protestem proti Rosenbergově knize neučinil tento kněz nic jiného, než němečtí biskupové, kteří ji nesmlouvavě odsoudili v pastýřském listu z června roku 1934. Odmítli tehdy, aby se kniha stala základem pro vytváření světového názoru, a prohlásili, že je hříšné a proto nepřipustné rozšiřovat spisy, které brojí proti křesťanství a podkopávají jeho základy. Proti biskupům si Třetí říše nedovolila zakročiti, ale jednotlivé kněze, rozšiřující stejné názory, posílá do koncentračních táborů. Jiní kněží byli odsouzeni za kritiku hitlerovské mládeže, dokonce i za to, že varovali rodiče a doporučovali, aby neposílali děti do organizací, které ohrožují jejich víru. Před soud přišli také duchovní, kteří se zabývali protináboženskými výroky Goebbelse a Göringa. Žaloba jim kladla za vinu, že se do-

pustili „nejtěžších útoků proti státní autoritě“ a proti „vážnosti strany“. Za taková provinění byl odsouzen na příklad vikář Ruppier do žaláře na čtyři léta.

Kněží v koncentračních táborech.

Mnoha duchovním vede se ještě hůř; neposílají je do vězení, nýbrž do koncentračních táborů. Můžeme předpokládat, že svůj osud snášejí jako mučedníci. Statečný biskup, hrabě Galen z Münsteru, se tak zachoval, když veřejná moc chtěla proti němu zakročit, poněvadž byl znám jako odpůrce nacionálního socialismu. Došlo při tom k ohromné demonstraci, která zabránila vládě provést její úmysl. Katolické obyvatelstvo v Münsteru projevilo biskupovi věrnost a důvěru velkou demonstrací. V děkovné řeči hrabě Galen řekl, že se hrozbami nikdy nedá zastrašit, aby nehlásal a nečinil, co považuje za povinnost svého posvěceného úřadu. Připomněl, že před šedesáti lety byl v stejném domě zatčen biskup, který hájil svobodu církve. „Nevím, očekávali mne podobný osud — pravil Galen — nevím, dostane-li se mi také cti trpět za Ježíše . . ., ale kdyby mne božská prozřetelnost poctila takovými následky apoštolství, doufám, že mně boží milost propůjčí vůli, abych raději všechno vytrpěl, než abych odbočil s cesty povinnosti.“

Mohli bychom se domnívat, že již pouhé taktické důvody nutí nacionální socialisty ohleduplněji zacházet s kněžími, než s obyčejnými politickými vězni. Ale není tomu tak. Politický vězeň, který byl od května do srpna roku 1935 v pověstné berlínské věznici „Columbia“, podal o zacházení s duchovními tuto zprávu:

„Šest katolických duchovních, kteří se svým oblekem nápadně lišili od ostatních vězňů, byli ‚broušení‘, jak se strážcům zachtělo. Museli běhat po dvoře, dělat dřepy, vstát, vrhnout se na zem, opět vstát, zas si lehnout a znovu dělat ‚vztyk‘. Jeden z kněží musel pochodovat sám parádním krokem a při tom zpívat: ‚Ich hatte einen Kameraden‘. V kněžském obleku vypadali ovšem velmi groteskně. A to byl nový důvod pro zábavu stráží . . .“

Příčiny, které kněze vhánějí do koncentračních táborů, dávají tušit náladu, která je ovládá. Farář Dangelmaier z Netzingenu stal se zajatcem koncentračního tábora v Kuhbergu proto, že v den, kdy mluvil Hitler, uspořádal schůzi katolických mladých mužů a radiový přijímač zapnul až potom, když Hitler proslov ukončil. V stejném koncentračním táboru ztrávil rok farář Sturm z Waldhausenu, poněvadž sloužil mši za šest popravených komunistů. Táž obžaloba postihla faráře Leusla. Jiný kněz octl se v koncentračním táboru z toho důvodu, že prohlásil: „skutečnými vrahy nejsou ti, kteří pobíhají po ulicích s revolvery a se zbraní, nýbrž vůdcové, štvoucí lidi proti sobě.“ Ještě výmluvnější je případ děkana Hundsdiegera, který odmítl církevně pochovat člena SA. Mezi vězni v koncentračních táborech nachází se také církevní malíř Zunder. Byl zatčen, protože z farářova příkazu namaloval obraz, na kterém šlehají proti kostelu blesky z hákového kříže. Kazatele pátera Dionysia z Kolína postihl zákaz kázat, poněvadž tvrdil, že Rosenbergova matka je „nearijská“. Projeví-li kněz své opoziční vyznání velmi opatrně, unikne sice koncentračnímu táboru, ale trest ho nemine. Páter z řádu redemptoristů pojal do modlitby při vyučování jeptišky a kněze, kteří byli odsouzeni pro devisové přečiny, a doporučoval modlitbu za biskupa z Meissenu, odsouzeného za stejný delikt k peněžité pokutě. Páter byl zbaven práva vyučovat náboženství.

Krucifix proti hákovému kříži.

Hitlerovský režim naráží na stále větší opozici křesťanského myšlení. Že se neprojevilo tak silně hned na začátku, vysvětluje zčásti taktika, kterou si nacionální socialismus zvolil.

Úředně se neútočilo proti náboženství vůbec, nýbrž jen proti náboženskému působení na politiku. Ministerský předseda Göring dovolával se výroku Bedřicha Velkého, který pravil, aby se „každý stal šťastným po svém způsobu“. Tvrdil, že nacionální socialismus nikomu neublíží pro jeho náboženství. Podobně mluvili také jiní ministři. Mezitím se však dostatečně projevilo, že tato trpělivost je pouze zdánlivá. Mnozí se výroky nacionálních socialistů, kteří prohlašují, že jejich názory mají zaujmout dosavadní místo náboženství. Ředitel Schinke, který vedl vůdcovskou školu německého nacistického svazu studentů, pravil, že jeho strana odmítá nejen stovky různých křesťanských sekt, nýbrž křesťanství vůbec. Časopis „Junge Front“ přiznal otevřeně, oč jde, když napsal: „V Německu začíná nacionální socialismus přímo závodit s křesťanstvím, čímž církev vnitřně dozrává k zániku. Zásady nacionálně-socialistické mravní nauky odlišují se v mnoha bodech od křesťanství. Nacionální socialismus projevuje zřetelně všechny znaky náboženství: prorok-vůdce, nedokazatelná víra jako poměr k nadsmyslnému a mravnost, kterou taková víra živí.“

Stejný názor o neslučitelnosti nacionálního socialismu a křesťanství vhání dnes tak mnohé kněze do opozice a pak ještě dál.

Kněží žijí asi podobnými myšlenkami, jako T. G. Masaryk, když řekl Karlu Čapkovi: „Moje víra je křesťanství, láska k bližnímu, činná láska. Náboženství znamená doufat — překonává strach, především i bázeň před smrtí. Usiluje stále výš a výš, živí touhu po poznání a moudrosti a nezná strachu.“

otázky a odpovědi

Mezi sociálními demokraty a národními socialisty

Polemiky a třenice mezi našimi oběma socialistickými stranami — odkázanými na sebe, podle našeho názoru — přiměly nás požádat představitele obou těchto stran, aby na neutrálním fóru tohoto časopisu pokusili se formulovati, jaké hlubší snad důvody brání přátelskému soužití těchto stran.

I.

Jak jsme se našli.

Do té pohádky, která se podle slov presidenta Osvoboditele odehrávala v našich zemích i za hranicemi roku 1918, patří také převrat v bývalé české straně národně sociální, provedený 31. března a 1. dubna 1918. Tehdy se konal v Národním domě smíchovském sjezd této strany, na němž došlo k ideovému sblížení a k vytvoření pracovního součinnosti se stranou sociálně demokratickou. „Po dvacet let jsme se rvali jako vlci o holou kost a mezitím, co jsme se na sebe vrhali jako dravci, buržoasie hodovala a žila z našich sporů,“ charakterisovala tehdy slečna Zemínová vzájemný poměr obou našich stran socialistických a dodala: „Co bylo, budiž zapomenuto!“ Byl jsem na tomto sjezdu s posl. Antonínem Němcem. Bylo to po prvé, co jsme vykonali takovou oficiální návštěvu. Posl. Antonín Němec tu promluvil pro jednu frontu socialistickou a za bouřlivého potlesku proklamoval společný postup obou socialistických stran. Sjezd byl zakončen zapěním „Rudého praporu“.

Na sjezdu byl schválen nový program strany. Strana národně sociální přijala jméno „česká strana socialistická“. (Od ledna roku 1919 „československá“, od roku 1926 „národně socialistická“.) Nový program strany byl v řadách sociálně

demokratických uvítán s radostí. „Právo lidu“ tehdy napsalo: „V programových slovech o třídním boji se projevuje ohlas názorů sociálně demokratické strany a jím se podstatně mění programový základ národně sociální strany, která se dosud stavěla proti třídnímu boji vůbec a vedla proti sociální demokracii boj hlavně pro její třídní stanovisko.“ Posl. V. J. Klofáč hned při zahájení sjezdu prohlásil, že „z hnutí národně sociálního stalo se hnutí socialistické, které přihlašuje se k nové světové socialistické Internacionále“.

Tím byly položeny základy ke spolupráci a trvalé solidaritě československé sociální demokracie a strany národně socialistické, které se tolik osvědčily nejen v zájmu pracujícího lidu, ale také v zájmu státu v době jeho zrození i v prvních dvou desetiletích jeho života. Mluvilo a jednalo se později také o sloučení obou stran, ale k tomu nedošlo. Nechtějme zkoumat mnohotvárné příčiny toho nezdaru. Tyto řádky nejsou psány pro rekriminace. Jsou pokusem o výklad toho, co je a co by nemělo být.

Pouta koaliční politiky.

Lidé, založení spíše pro politickou agitaci, než pro politickou práci, pociťují — pokud jsou příslušníky některé strany koaliční — spolupráci vládních stran jako pouta. Někdy jimi zaharaší, někdy se pokoušejí je strhnout.

Všechny koaliční strany mají takové lidi, ale nebudíž mi zazlíváno, usuzují-li, že jich strana národně socialistická má nejvíce.

Byla tu řeč o jejím programu z roku 1918, ve vývoji strany historickém. V. J. Klofáč napsal roku 1903 ve statích „Rozptýlené kapitoly“ v kalendáři strany: „Nevidím rád spory o programy, lépe řečeno o stylisaci různých těch programových vět. Jakási německá profesorská krev do nás vjela. Všechnen čas věnujeme tvoření programů, doplňování programů, potírání programů. A všechna statečnost a vyspělost a pokrokovost je v tom, kdo má radikálnější a statečnější program.“ To bylo psáno roku 1903 po tehdejších půtkách ve straně o nový program, který měl nahradit program národně dělnický z roku 1898. Konečně může být i strana, která nemá pevného programu. Jako na příklad Labour Party v Anglii, která si dělá na každém sjezdu jen akční program pro nejbližší dobu.

Českoslovenští národní socialisté v duchu svého vůdce nikdy nekladli na programy váhy. Okamžitá potřeba i nálada doby byla jim více, než programové these. To vidíme, díváme-li se okolo sebe v době, kdy se zrodil radikálně socialistický program strany z roku 1918. Krátce před tím jednali českoslovenští národní socialisté s českými buržoasnými stranami o vytvoření velké národní strany, ve které by byli i mladočeši a která by dostala pouze socialistický titul. Krátce potom diskutovala se ve straně myšlenka posl. A. Uhlíře, vytvořit s francouzskými radikály levicovou měšťáckou Internacionálu, když před tím zástupci strany se účastnili v roce 1919 pokusu o obnovu socialistické Internacionály v Bernu a na její první sjezd v Hamburku vyslali početnou delegaci, domáhající se marně přijetí do tohoto svazku dělnických socialistických stran. (Myslím, že jejich odmítnutí bylo chybou, protože tehdejší program s hlediska tří podmínek Internacionály pro přijímání stran, t. j. zásady třídního boje, parlamentární akce a mezinárodnosti, se dal dobře srovnat s programy některých severských nebo západoevropských stran.)

Ale již na zastupitelstvu strany v roce 1920, tedy za půl druhá roku od sjezdu smíchovského, pod vlivem realistů, vstoupivších do strany, přijaty nové programové směrnice, zvolena komise programová, která měla — jak líčí v oficiální publikaci K. Slavíček — urychleně vypracovati návrh, směřující k prohloubení programu z roku 1918, zaslati organisa-

cím k diskusi a předložiti pak sjezdu strany, který se měl konati koncem října. „Ani jediné z těchto usnesení nebylo provedeno. V programové komisi objevily se rozpory tak hluboké, že výsledku nebylo docíleno,“ praví týž. Teprve v roce 1931, tedy za jedenáct let, byl schválen sjezdem strany program nový, diametrálně odlišný od programu strany z roku 1918 a odmítající okázale marxism, z něhož v podstatě tento program vycházel.

Tyto programové proměny a zejména nejasnost programová ve straně po záhy opuštěném programu z roku 1918 — či lépe období bezprogramové — nezůstávaly bez vlivu na neurčitost politiky strany, ale dodávaly jí jisté pružnosti s hlediska agitačního i při jednání uvnitř koalice.

Vedle toho lze snad právem zařaditi stranu národních socialistů mezi typ stran, jak říká dr. Jan Mertl, osobnostních. To jsou strany, v nichž více než program platí osoba vůdce, kterým je tu skoro sedmdesátiletý V. J. Klofáč. Teď je vážně churav. Už delší dobu ve skutečnosti funkci předsedy strany nevykonává. Otázka jeho zástupce i nástupce je obtížným problémem celé strany a bude stále palčivější.

Co z poměrů, takto vylíčených, vzniká při účasti strany v koaličním souručenství, je nasnadě. Strana někdy haraší koaličními pouty. Říkáme tomu v koalici nervosa. Když strana nemá program, je ovládána rozčilením. A když nemá vůdce, postupují její složky na vlastní pěst. Z toho právě vznikly poslední novinářské spory mezi sociálními demokraty a národními socialisty. V tisku Melantricha se po několik dnů objevovala oznámení, v nichž bylo zváno na pražskou schůzi národně socialistických živnostníků s připomínkou, že na schůzi byl pozván ministr obchodu J. V. Najman, aby tu obhájl svou činnost v ministerstvu obchodu. „Právo lidu“ vystoupilo ostře proti zavádění takových agitačních způsobů, třebaže šlo o pana ministra strany živnostenské, protože se dalo předpokládat, že tu jde o nový trik předvolební taktiky, který bude časem rozšířen na všechny ostatní koaliční ministry a bude pak používán také jinými koaličními a po případě i opozičními stranami. „Právo lidu“ poznamenalo, že lze mluvit o tom, aby si některá koaliční strana pozvala ministra jiné strany k informační schůzi a diskusi. Sociální demokraté tak činili, několikrát si pozvali k přátelské rozpravě ministra zahraničních věcí nebo ministra financí. Ale to nebyly žádné veřejné schůze se soudu lidu. A nekončilo to krvavou pranicí mezi příslušníky dvou koaličních stran, jak v uvedeném případě, ale přátelským stiskem ruky a poděkováním. Tisk Melantricha k těmto výtkám „Práva lidu“ mlčel.

Co tedy máme my sociální demokraté proti československým národním socialistům?

Politicky vlastně nic. Ve státní a socialistické politice jde-me spolu od dubna roku 1918. Snad nebylo ještě v Národním shromáždění případu, aby socialistické strany československé hlasovaly proti sobě. To spíše jsme stáli proti sobě my sociální demokraté českoslovenští a sociální demokraté němečtí jak na tribuně parlamentu, tak při hlasování, ač jsme si byli až na rozdíl národnostní po stránce ideové takřka pokrevně blízcí. Není to jistě jednoduchá věc. Jsme si s národními socialisty zájmově velmi příbuzní a to svádí spíše k politickému nepřátelství na obou stranách než k přátelství.

Máme za sebou dvacet let strašných bojů před převrácením. Vždyť jsme se ani osobně nestýkali a po prvé jsme si podali ruce a namnoze se seznámili teprve několik měsíců před koncem války. Staří příslušníci obou stran při vrozené setrvačnosti stranické nemohou na tyto staré časy zapomenout a nedovedou odpustit, i když jim v obou stranách sebe horlivěji vykládáme, že žijeme v jiné době, než tehdy, že obě strany prožily velké změny a že politické nepřátelství se musí na-

opak rýchle zapomínať a odpúšťať, že hlavná je vec a ne kto kedy řekl nebo udělal.

Sekretariát československé sociální demokracie má veliký fascikl stížností na postup československých národních socialistů v jednotlivých obcích. Možná, že sekretariát národních socialistů má zase něco málo o sociálních demokratech. Českoslovenští národní socialisté trvají v některých místech na své taktice z doby předpřevratové, vidí v boji proti sociální demokracii své hlavní poslání. Je z toho mnoho mrzutostí, *jednání a hrozeb vylučování celých organizací z té či oné strany* pro neuposlechnutí pražských vedení, která mají ujednání o společném postupu v obcích ve smyslu socialistické spolupráce a také se dohodla o zásadách při volbě starostů a náměstků. A jako v některých obcích dodržují socialistické strany solidaritu — a takových je většina — a někde se nenašejí, tak i v některých odborových organizacích je provedena úzká součinnost a v jiných je nepřátelství. Ale na obou stranách je vůle, tyto mrzutosti překonat. Že tisk Melantricha a krajinské listy národních socialistů vyvolávají často zmatky a mrzutosti, je obecně známo. Často to plyne z dvojího i trojího stanoviska strany k té či oné otázce, t. j. ze snahy „všennárodně“ se přizpůsobit všem a hledání východiska z této dvojakosti a trojakosti ponechá se pak těm, kteří za národně socialistickou stranu sjednávají konečnou dohodu v koalici a mají mnohem těžší úkol a odpovědnost, než strany se stanoviskem jasným, jednosměrným. Ještě by se daly vyhledat jiné momenty — ale dosti na tom.

Kdo má trochu znalosti politické práce, ten dovede oceniti, kolik síly, kolik smyslu pro odpovědnost a kolik lásky k věci je v těchto dvou socialistických stranách, dovedly-li již téměř dvacet roků jít společnou cestou přes všechny pozdější rozdíly programové, přes různou mentalitu i strukturu obou stran, přes staré rekriminace i přes to, že jednou — v době rozkolu s komunisty — byla sociální demokracie podstatně oslabena a její stav sváděl ke kořštění z rozkolu, i přes to, že strana národně socialistická měla po odstranění Jiřího Stribrného také své vnitřní, třebaže dobře utajované potíže.

Osobní vztahy jsou mezi oběma stranami přátelské až na malé výjimky nesnášenlivých. Skoro všichni si navzájem tykáme, často spolu mluvíme na schůzích vedle sebe, i v práci sociální a kulturní se umíme najít.

Jeden známý národní socialista chtěl vyznačit, v čem je jeho strana proti sociálním demokratům v nevýhodě a řekl: „Vy to máte dobré, vašim vůdcem je Hampl a mládež vám dorůstá ve vašich vlastních Dělnických tělocvičných jednotách, kdežto my ji máme v Sokole.“ Myslím, že to bylo upřímně a výstižně řečeno. Jsou lidé, kteří vidí neúspěch strany československých národních socialistů v nedostatku individualit mezi její mládeží a to už dlouhou řadu let.

Sloučit se?

Po převratu bylo v dělnictvu živelné hnutí pro sloučení obou stran. V prosinci roku 1918 byl jsem dokonce osobně ohrožován dobrými hochy národně socialistickými v Melicharovy továrny na hospodářské stroje v Brandýse nad Labem, když jsem na veřejné schůzi dělníků nechtěl — protože jsem nemohl — dát závazný slib, že sjezd sociálně demokratický, který se za několik dnů konal, se usnese na sloučení obou stran. Dělníci přišli tenkrát přímo z dílen a diskuse trvala do půl třetí hodiny ranní. Přání těchto hochů na konečném nebylo, těžko soudit, byla-li to chyba. Psychologický okamžik tehdy byl, teď není, možná, že zase jednou přijde. Bylo jistě neštěstím pro dělnické hnutí, že bylo v letech devadesátých rozpolštěno. Ale nebylo to po prvé ani naposledy, už v letech osmdesátých musel Viktor Adler v Hainfeldu uměle sklízet dva proudy, radikálů a mírných, za deset let po té, před čtyřiceti lety jsme měli rozkol národních dělníků, potom rozbíjeli

sociálně demokratickou stranu odboroví centralisté ve službách vídeňských austromarxistů, po válce přišli vše rozbíjet ve službách Moskvy komunisté — Karel Kautský prý vybudoval jakousi teorii, dosud nesdělenou s veřejností, že socialistické hnutí se po každém rozmachu poltí. Doufejme, že tato teorie nebude již napříště platit a že právě ty poměry, v nichž se nyní na řadu let Evropa octla, budou pracovat pro upevnění spolupráce a vytváření jednoty socialistů. Už proto, že v socialistickém hnutí vítězí dnes nad ideovou ztrnulostí střízlivé posuzování poměrů a přihlížení ke skutečnostem.

Josef Stivín.

II.

Při posledním výpadu ústředního listu sociální demokracie proti jednomu z hlavních exponentů národních socialistů si mnoho lidí položilo otázku, jaký má tento útok smysl a kam míří. Mnoho lidí v něm vidělo něco hlubšího. Vážnost doby v mezinárodní i vnitřní politice vzbudila obavy, zda rozbroje mezi sociální demokracií a národními socialisty nejsou už tak příkré, že by ohrozily demokratickou frontu ve státě. Proto je dobře podívat se na věci tak, jaké skutečně jsou.

Není správné se domnívat, že národní socialismus byl vyvolán teprve protistátovým ohražením sociálnědemokratických poslanců na říšské radě v březnu 1897. To byla jen mechanická pohnutka, jež jako politického činitele ustavila směr, který svými kořeny tkvěl už ve hnutí pokrokovém. To bylo sociálně hodně radikální, ale chtělo navázat na českou tradici, jež se v něm vykládala humanitně. „Pokoušelo se proti německé teorii socialistické, k nám vnikající po sjezdu hajnfeldském, vytvořit sociální program čistě český, sociálně-národní, jenž by byl přijat socialistickou stranou českou na Vídní nezávislou a zachoval ji tak celku národnímu pro boj národní“, praví se o pokrokovém hnutí v „Dějinách dělnického hnutí v Čechách“. Projevoval se odpor proti třídnosti, proti materialismu a podtrhával se Palackého program národa českého. „Vzájemné rozestávání jednotlivých tříd nevedlo by právě u nás, jako nevedlo u jiných národů, k žádoucím výsledkům, naopak by tímto způsobem naléhavé reformy společenské zůstávaly stále a stále nerozluštěny.“ (Prohlášení národněsociální strany dělnické v Praze, 4. dubna 1897.) Tyto ideové příčiny samostatnosti národního socialismu byly při nejmenším tak silné jako politický odpor k protistátovému ohrazení sociální demokracie, jež od něho ostatně v pozdějších letech sama odstoupila. Ideové rozpory v nazírání na obsah i taktiku socialismu se tolik lišily od programu sociálnědemokratického, že je nepřeklenula ani státní samostatnost, ačkoli tehdy národní socialisté byli ochotni ke sloučení obou stran. U české sociální demokracie pořád převažoval třídní, materialistický a revolučněproletářský vliv socialismu německého, zesílený ještě vítězstvím revoluce ruské. Tato velká světová událost radikalizovala tehdy ovšem i sociálněpolitické formulace národních socialistů, ale od počátku a hlavně za republiky je ke konstruktivnímu socialismu vedly dvě zásadní směrnice. První, československá, je od radikalismu odváděla z důvodu jednoduchého, ale drastického: Protože miluji republiku, musím ji ušetřit všech otrěsů, které by ji oslabily. K druhé, masarykovské, se národní socialisté probojovali v obdivuhodném vnitřním přerodu, za velkých obětí a stranických ztrát, vzdávajíc se mnohých líbivých hesel, sociálních i nacionálních, jimiž naše politické strany zpestřují svou agitaci. Ale zato první provedli přechod československých stran od záporu ke kladu, od protistátnosti ke státnosti. Odtud — a ovšem také z nadtřídního programu — vyvěrá jejich úhelné postavení v zápase o demokratisaci republiky. A nevráživost druhých stran.

Také sociální demokracie. Demokratičtí lidé často nechápou, proč je tak napjatý poměr mezi oběma socialistickými stranami. Pokusme se o rozbor příčin tohoto stavu.

Jsou v první řadě příčiny osobní. Sociální demokracii vedou lidé, kteří národní socialisty nemají rádi čtyřicet let. Je to generace, kterou už nikdo nepředělá, jejíž lidé jsou zvyklí dostávat se na schůzích z nepřijemných dotazů tím, že začnou hubovat na národní socialisty, na jejich „zradu“ ve vládě a v koalici. Je to typ lidí, které Klofáč nazval „ministranty a kostelníky“ a proti nimž ve vlastní straně šel ostře. Také mezi soc. dem. odboráři kvete zaujatost proti národním socialistům a nese někdy obdivuhodné plody, ne zrovna zdravé dělnickému hnutí. Osud zákona o zprostředkovatelných práce je nadmíru poučný pro poznání neblahého vlivu osobní a stranické zaujatosti. Také nedávný útok na ministra školství nesl zřejmé stopy osobní nevráživosti.

Vážnějšího rázu jsou důvody stranické, jež tak často vyvolávají u sociálních demokratů akce proti národním socialistům. Do tohoto komplexu patří také zlost na úspěchy Melantricha. Každou chvíli je v „Právu Lidu“ a v jeho pobočných listech výzva nekupovat melantrišské noviny, zejména „Večerní České Slovo“, ač se na druhé straně „Večerník Práva Lidu“ nijak neostýchá „Večerní České Slovo“ do nejmenších podrobností kopírovat; že bez úspěchu, toho příčina nebude asi v Melantrichu.

Nutno je setrvat trochu u stranickoagitační stránky občasných sociálnědemokratických nevládností. Sociální demokracie si od jakživa navykla dívat se na národní socialisty jako na socialisty minorum gentium. Před válkou se strana „vědeckého socialismu“, rozprostřená po celém světě, blahovlnně usmívala nad drobnou guerillou, kterou vedli národní socialisté proti monarchii na poměrně malém kousku Evropy mezi Prahou a Vídní. Ruská revoluce ověnila vítězství marxismu a české sociální demokracii do hlavy nasadila brouka domýšlivosti, v oné době ostatně odpustitelné: v republice bude všechno jen sociálnědemokratické. Pak přišla i u nás komunistická revoluce, ale jen uvnitř sociální demokracie, rozkol, a pro zbytek strany nutno budovat stranu novou. V této pro sociální demokracii tak těžké době národní socialisté její tragedie nezneužili, ač byly hlasy pro jinou taktiku než pomáhající. Ohled na spojení sociální demokracie v II. Internacionále vedl koalici k pomoci, která sociální demokracii zase postavila na nohy (ač zisk republiky z II. Internacionály nebyl valný), strana začala znovu budovat své organizace politické, odborové i družstevní. I přes pomoc vlády vykonali tehdy sociální demokraté jistě velké organizační dílo. Přesto však ve volbách 1925 dostali pouze 29 mandátů ze 74 v roce 1920. Do opozice 1926—29 se dali rádi vnutit, doufajíc, že ukousnou pořádný kus z jedenačtyřicetimandátového krajice komunistického. Skutečně r. 1929 získali 10 z 11 mandátů, které komunisté ztratili. Komunistům však zůstalo 30 mandátů, pro ctizádost sociální demokracie pořád ještě příliš mnoho. Neboť vůdcové sociální demokracie lnou ke své straně sobeckou láskou a chtějí ji vidět zas na prvním místě v republice. Je znám výrok jejího předsedy, že nepůjde do vlády dříve, dokud se většina komunistů nevrátí „z vandru domů“.

Těm se stále ještě nechce. Sociální demokracie však chce růst. Lidé, kteří si vzali za životní úkol přivést sociální demokracii k bývalé slávě, hledají, odkud vzít. Koaliční systém nedává dost možností k prudkým volebním výkyvům. Republika nesnese vášnivých volebních bojů a sociální demokraté nemohou otrásat státem, jediným ve střední Evropě, kde se vedle obrazu hlavy republiky na předsednictvo strany dívá také vousatá tvář otce vědeckého socialismu. S lety roste

netrpělivost a také láska ke straně, jež už převyšuje cokoli jiného. Kolik nocí bylo probdáno vymyšlením nových kombinací, nových agitačních cest a prostředků, kolik dnů nadějných vystřídaly dny zklamání? V těchto dnech je „Právo Lidu“ plno útoků na národní socialisty. Neboť zrovna v té době, kdy netrpělivost budí nervositu, se sociální demokrat domnívá nalézt mandátový a hlasový reservoár ve straně národněsocialistické. Ta má přece početnou složku dělnickou, má přesvědčené socialistické straníky, má státní zaměstnance, železničáře, pošťáky, učitele. Musejí být, ptá se v takových okamžicích sociální demokrat, v tomto státě dvě socialistické strany? A tehdy se jednou zrodí myšlenka rozbít pomocí národnědemokratických podnikatelů odborové organizace národněsocialistické, po druhé nápad smířit se se stranou agrární a rozdělit se s ní o kůži toho třetího. Je pravda, že po čase vždycky zmizí chvíle nervosity a že se zase prodere trpká pravda o pomalé práci ve vládě, v koalici, v lidu. Zůstane však vždycky stín takové kampaně a takového pokusu. U národních socialistů roztrpčení, u těch na druhé straně — a to je horší — vědomí, že do demokratické fronty, lze vždycky vrazit klín. A zůstanou nepřijemné praktické důsledky: neboť zde je jeden velký důvod, proč ti na druhé straně stále upevňují staré a získávají nové pozice, které by byly nemožné za soudržnosti a loyálnosti obou socialistických stran.

Je-li už příležitost mluvit o těchto věcech, nechť se vyjasní vzájemný poměr obou stran. Každému je zřetelné, že nelze uvažovat o jejich sloučení, ale také ne o tom, že by snad sociální demokraté mohli národní socialisty rozložit a pozřít. Funkce národních socialistů dostala už v republice vyhraněnou tvářnost s určitými úkoly, které ji ideově i levě středním umístěním v rozloze politických sil přesně odlišují od sociální demokracie. A tu se dostáváme k třetímu hlavnímu dělítku mezi oběma stranami a k třetí hlavní příčině občasných disharmonií.

Byly doby, kdy sociální demokracie se pohrdlivě dívala na potyčky národních socialistů s rakouskou monarchií. Světová revoluce proletariátu a zlatý věk lidstva, který po ní bezpečně přijde, byly jistě monumentálnější myšlenky než sny o samostatnosti země koruny české. Ale protože se nakonec každá myšlenka měří podle účinku, měli 28. října 1918 větší pravdu národní socialisté. Přesto však mohli sociální demokraté zůstat vedoucí stranou. Vždyť oni desítky let uvažovali o zřízení světa, až nebude císařů a králů, zatím co národní socialisté proti jednomu z nich vedli drobný zdánlivě beznadějný boj. Zdálo se, že sociální demokraté vědí přesně, jak nový svět má vypadat. Nadto byla naše národní revoluce také revolucí sociální a mohla se do značné míry přiblížit i představám dobrého marxisty. Netekla-li při ní krev kapitalistů, pak hlavně proto, že jsme tehdy kapitalistů podle proroctví o nesmírné koncentraci kapitálů vůbec neměli. Při prvních volbách dostala sociální demokracie čtvrtinu všech mandátů. Lid tím řekl nepokrytě, že chce nyní vidět ráj, který sociální demokracie (nejen naše) slibovala pro okamžik, až dostane moc do svých rukou.

Neobviňujeme ji, že se tento sen nesplnil. Nebyla sama ve státě, a tak mnohé bylo silnější než dobrá vůle. Nesplnil se však také proto, že tehdejší socialismus nebyl připraven na tvůrčí úkoly. I z vlastních řad sociální demokracie, nejen od národních socialistů, se už tvrdí, že socialismus tehdy zklamal sebe i druhé pro svou třídnost. Ale právě proto je třeba ukončit onu starou etapu, přestat s třídním chápáním společnosti a mít socialismus konstruktivního typu, ne kolektivistický, ale individualistický, který bude umět vyložit všem sta-

literatura a umění

Edmond Konrád:

Civilista mezi herci

Ke křivdám skutečným i domnělým herec právem je citlivější než spisovatel. Není proč stát o nedůtklivé autory, jejichž texty zůstanou a třebaš po letech jejich nedůtklivost usvědčí z nepráva. Herec však je sám svůj vlastní nástroj, a výkon jeho v čase pomíjí. Když tedy loterie státních cen dodnes nevytáhla los Hugo Haase, mohl by vzniknout mylný dojem, že po tolika letech a tolika výkonech není než pouhý konverzační komik a žánrista obstarlých typů. Tím by se bilance české herecké kultury ochudila o položku, jíž dlužno přát silný vliv na naši jevištní (a filmovou) civilisaci. Aniž tyto řádky vznikají z úmyslu, pofoukat mu bolest, aniž chtějí být protestem proti státní ceně, jež padla jinam (na půdu dobrou, jež dala užitek hojný i ryzí) — neuškodí, zjistit si jednou v málo rysech umělecký přínos, jež uvedl v život Hugo Haas.

Jeho pražské začátky mají cosi společného se začátky Smolíkovými. Když se, dávno tomu, po prvé ukázal co by krásný milovník Paris, mnoho lidí pochybovalo, že s ním divadlo udělá terno. Bylo třeba, aby jim dal napřed zapomenout na svůj milovnický půvab. Také u Hugo Haase bylo zapotřebí, aby lidé někdejšímu partneru Anny Sedláčkové pozapomněli jeho sex-appeal, neboť to byl jen první, nejnižší stupeň jeho herectví, na němž stával uhlazeně, přes to nezcela nepodoben svému vlastnímu Jochanaanovi, kterého v „Salome“ režie umístila na okraj cisterny jako plavce na skákací prkno.

Nepochybně Haas rozpoznal své překážky, neboť miláček dam a filmového obecnstva zřejmě si znechutil slušivost. A pramen jeho tvorby možno z valné části vidět v dramatu herce, jenž si z nenáviděl svůj zjev. Dala se u něho zjistit rozkoš, s jakou tento svůj zjev zošklivoval. Mladý milovník zapíral své svody v masce Načeradcově a odkládal svou eleganci, aby ji změnil za špatně šité sáčko Topazovo. Aby v něm nemotorně tančil Medvědí tanec a stonal poctivou židovskou cukrovkou Grünfeldovou. Klade-li se Shawovi za zásluhu, že odhrdinštil hrdiny, poněkud v tomto duchu Haas odhrdinštil milovníka. Zdůraznil v něm i tam, kde jím zůstal, „Docela nepočestně“ komiku zamilovaného mužského. Shledal v něm směšnost obluzeného samečka, podmaloval jeho čepýření úsměvem, jakoby pomrkvával po lidech, řka: vždyť je to blázen.

To je Haasova cesta k prostotě: koukejte, nic to není, je to jen láska, žádný milostný polobůh, žádný Nadčlověk, jsou s tím starosti a dá to běhání. Hle, takové obětavé samičky, „Roztomilé nepřítelkyně“! Hle, takový jelimánek Johánek z „Okénka“, jehož filosofický světozor zbourá jedna pořádná opice. Odtud je jen krůček k milovníku dojemnému, zakřiknutému, nešťastnému jako Panisse z „Malajského šípu“, Ondřej z „Fidlovačky“. Jenže to zakřiknutí, ta dojemnost a to neštěstí nejdou tak daleko, aby jim dal cituplnou slavožář. Nedovolí to jeho takt. Nenápadnost po výtce občanské, smysl pro vkusný lidský průměr, zdrželivost dobrého vychování mu diktují odstup slušnosti. Herecká chuť dát se vidět se přišlápne dusítkem hereckého studu, jenž se radši usměje, než by se dal do pláče. Tak Haas přenáší svou civilní jednoduchost na jeviště jako herec nejstřídmějších prostředků. Emoce ho uvádí v rozpaky, a vskutku

vům a třídám, že moderní socialismus nechce a nemůže být ničím jiným než praktickým prováděním demokratických principů. Masarykův humanismus vylučuje i třídní boj i materialistické chápání lidského vývoje. Chci-li přetvořit společenský systém, musím dokázat, že změna bude prospívat všem. Diktatura jedné třídy stojí Rusko dvacet let neuvěřitelných obětí, a je to stát soběstačný. Diktatura jedné strany bude stát druhé autoritativní státy ještě více.

Úlohu, přiblížit konstruktivní socialismus všem vrstvám, nemůže splnit sociální demokracie. Je stále stranou třídní, jednak z přesvědčení svých vůdců a výchovou svých straníků, jednak z agitačních momentů vůči komunismu. Také celá její organizační a agitační struktura je podle toho zařízena. Do poslanecké sněmovny poslala polovičku stranických sekretářů, kteří musejí poslouchat, zatím co zastupitelstvo národních socialistů se usneslo na zákaz u kandidatury pro tajemníky strany. V „Právu Lidu“ dovedou nakreslit dělníka stále ještě jen jako vyzáblou, strhanou a zuboženou figuru, zatím co dělník se dnes chce cítit jako plnoprávný tvor, na němž visí velký kus odpovědnosti za celek, i když je právem nespokojen s dnešním sociálním a hospodářským stavem. Mladá sociálnědemokratická generace je pořád marxistická, viz časopis Útok. Před dvěma roky uspořádal kruh okolo „Demokratického Středu“ veřejnou diskusi o středním stavu a na té mluvil sociálnědemokratický řečník slovy komunistického manifestu. Snaha o renesanci strany převažuje všechny ostatní ohledy. Na zemském sjezdu sociální demokracie v Čechách před několika lety byl osud sociálnědemokratických stran v Německu a v Rakousku ztotožněn s osudem socialismu a demokracie vůbec a z obavy před stejným osudem zahájila naše sociální demokracie defenzivní taktiku ve vládě a v koalici, která oprávněně podnítila útočnost strany agrární. K takovému pesimismu však nebylo v republice příčiny. I družstevnictví si naříká na stranicích. V „Právu Lidu“ byla ještě před krátkým časem básnička o zdegenerovaném buržoovi, který se rozvaluje na horských boudách a vydychává proletářům zdravý vzduch. Arsenál je pořád stejný: střílí se jako na venkovských pouťových střelnicích stále do stejného terče.

Dnes nejsou snad tyto skutečnosti tolik nápadné. Také proto, že komunismus má jiné starosti a prozatím odtroubil boj proti sociální demokracii i světovou revoluci. Ale také diktatury fašistické mají nesmírné starosti. Až se ukáže, že fašismus místo ochranou je zhoubou i nedělnických tříd, že ruší také jejich svobodu (konfiskace majetku budou pokračovat), není vyloučeno, že se komunismus zase pustí do agitace za proletářskou revoluci. Ale moderní socialismus odmítá každou diktaturu, i diktaturu proletariátu. Není sporu o tom, v takové agitaci by třídní sociální demokracie měla choulostivou pozici a že těžiště obrany vývojového socialismu, demokracie a tedy také klidu v republice by bylo v socialismu národním. A i to je vážný důvod pro samostatnost a sílu tohoto hnutí.

Jde nyní o to, aby sociální demokracie tyto skutečnosti pochopila. Aby věděla a pro vždy uznala, že se lišíme v zásadním pojetí socialismu, že agitačně na národních socialistech nemůže niče získat a že růst tohoto hnutí je v zájmu demokracie, tedy konec konců také v zájmu existence sociální demokracie. Budoucnost ocení ještě zásluhy národního socialismu o klid v republice a její demokratičnost, a státnickost jeho vedení v nejtěžších chvílích, kdy se pro republiku dobrovolně vzdával jistých stranických úspěchů. Bude-li toto pochopeno, nebude nic překážet loyální spolupráci obou socialistických stran. Na hádky dnes času není. Pro budoucnost demokracie a odkazu Masarykova dovedou národní socialisté zapomenout na trpkosti minulé.

Karel Jiše

je na jevišti mistrem rozpaků. Je to herec milovník, zdobený sex-appealem, jenž od své nápadnosti prchá jakoby do anonymity, zalézá do sluhovské masky Nezval-Calderonova Mosquita, sám sebe tupí nízkým čelem a svalnatou bezduchostí Shawova Alastaira, hraje si na měšťáckého „Posledního muže“.

Komika jeho rozpačitého milovnictví v českém divadle naší paměti bez tradice, tak jako jeho občanská diskretnost. Je na jevišti diskretnost celkem dvojí: diskretnost, jež váže posunek i rty, přemáhá výkřik, potlačuje pohnutí. A diskretnost, jež uvolňuje do klidu. Jež strohý postoj rozpouští v mírné sans façon, polidštuje zatvrzelé mlčení a věci spíše přejde než spolkne. Tato diskretnost sans façon bývala Schlaghammerova, a komiku rozpačitého milovníka s ní mistrně slučoval Karel Vávra. Dva herci vysloveně západní, prošli cizím prostředím, vyloupení z kor domorodého svérázu. Namátkou vzpomenu, Schlaghammerův Malvolio, Vávruův nezapomenutelný komický milovník z Wildeova „Na čem záleží“, předznamenali tóninu, jejíž tradice v Haasovi pokračuje. Tóninu, jež není prosta přízvuku intelektuálního.

Viz Haasova Bacona z „Alžběty a Essexu“. Ukryje své milovnictví do elegantní ošklivosti učencovy, zešedne v knižního člověka. Chutná rafinovanost jeho myšlení, dělá subtilní čirou jednoduchost vzdělavcovu. A podobně odmilostněný ve „Studni“ představuje Talleyranda, jemně podlého, ocelově pokryteckého, jemuž příště se stejným mozgovým jasmem dá za pravdu v „Napoleoni“ Brucknerově. Je to na ruby táž postava, v níž Haase podezíráme, že s rozkoší kulhá: mimika, jež je mimikry nad jiné.

Odhrdinštěný milovník. Útek od sex-appealu. Herec rozpaků. Mimikry anonymity. Diskretnost sans façon a sklon k nehezke či staré masce. Přesto nikdy karikatura. Jen odpor ke každé sošnosti, k monumentálnosti, ke zbroji, chocholu, piedestalu. Ke všemu, co nastavuje, zvětšuje, znadlišťuje člověka, včetně velikášství milostného. Tento herec je předurčen k hrdinství. Praví-li Ferdinand Pujman o hrdinech německých oper, že vždy něco třímají, žezlo, varyto nebo meč, Haasovi je souzeno netřímát. Hnusí se mu třímát.

Na konec třímá Galenovu injekční stříkačku. V době, kdy hrdinství ve zbroji, Nadčlověk a Nadprávi se staly doktrínami vlád, a kdy svět je ohrožen státy, jež ze zásady „třímají“, vydírajíce z tohoto třímání výpalné na lidstvu, rozpoutal se boj o pojem hrdinství. V krvavé bengálovém osvětlení hořících měst španělských a čínských hyne po statisících člověk, ohrožený tímto třímajícím hrdinstvím, a lidský tvor, nepodrobený modloslužbě násilí, úzkostně se táže, má-li ještě právo na existenci.

Není náhoda, že po „Bílé nemoci“, obviňované z hanebného poraženectví, tiskem vychází „První parta“ jako doplněk výkladu o hrdinství Galenově. Hrdinové první party jsou jednoznační hrdinové jež nelze brát v pochybnost. Ale jsou docela nehrdinští. Jsou to každý člověk, ba ryze po čapkovsku človíček. Jsou to lidé a lidičky. Jsou to samí malí Galenové.

Kdyby to bylo divadlo, bylo by na ně zapotřebí garnitury Haasů. Buď zdůrazněno, že tím nemíníme s levnou nadsázkou pořizovat apotheosu nadanému herci. Má se jen osvětlit jeho založení a zjistit jeho přínos do českého divadla. Galen toto založení a tento přínos podává v kostce. Měl-li kdy dobu milovnickou, od níž uprchl v šed' chudinské praxe lékařské a v intelektuální činnost vědeckého badání, doba ta je za ním. Ale jistě byl rozpačitý a komický milovník, jenž možná už dívce koktal: „Ne, prosím, to bych nemohl“. Těžko pohledat v moderním světovém repertoiru postavu rozpačitéjší. Je psána Haasovi nejenom na tělo a přímo na jazyk, ale na jeho herecký ideál. Civilismus tu houstne v cibila, v beznadějného „schäbig“ cibila. Špatně šité sáčko se povznáší v menší ornát humanity, a jeho nositel slaví v bídném stoji špatném triumf nad Maršálovým stejnokrojem Násilí.

Haasovi se naskytlá vzácná výhoda od autora, jenž tak dokonale umí vystihnout řeč kteréhokoli poznaného člověka, že na Galenovu charakteristiku užil mlvy Haasovy. Herec tohoto náskoku využije k naprostému zjednodušení všech výrazových prostředků. Umění rozpaků roste v umění bezbrannosti. Mimikry anonymity mu dává všecek se rozplynout za myšlenkou, již je posedlý, váhavě se šourá od bližního k bližnímu, jakoby říkal: odpusťte, že jsem se narodil. Celý herecký výkon leží mezi zámlkou utrpení, s nímž se odvrací od nemocné paní účetní, a mezi skromňoučkou, ale úpornou drzostí, s jakou odmlouvá Maršálovi. Kde dvornímu radovi se krotí jako ušlápnutý červík, až se dokrotí. A v pekelném výjevu s Krügem je nejděsnější, jak svou stříkačku — netřímá. Skrovnými ohyby prstů docela řemeslně ji paži blíží a od ní vzdaluje. Odhazuje vatičku po vatičce bez důrazu. Je to nejstrašnější a nejcivilnější vydírání, jakého se kdy dopustil hrdina.

Na rozdíl ode všech zbrojných postojů, nastavujících a zvětšujících, je to mimika, jež důsledně zmenšuje, s uvolňující diskretností pouhého lidství.

Toť onen ráz, obdobný rázu Schlaghammerů a Vávruů. Je to ráz obdobně nezcela český, jako jejich. Ráz cizí, jenž se naturalisoval a nabyl občanského práva. Také Galen je naturalisovaný cizinec, a po přínose, jež Haas vkládá do jistiny našeho herectví, včetně obohacení, jež přinesl našemu filmu, lze asi určit, s trochou symboliky, jeho poslání: být Galenem.

*Mladí mohou nejlépe užít výhry v třídní loterii -
Mohou vybudovati i zlepšiti si existenci!*

Kdo rád píše na krásném dopisním papíře zaručeně dobrým a spolehlivým plnicím perem, kdo si potrpí na praktický kapesní zápisník a kvalitní, solidně vázané deníky na zápisky a výpisky, kdo chce mít vzorný a snadný přehled ve svých soukromých písemnostech a listinách, kdo pocítuje potřebu i v používání moderních pomůcek pro psací stůl, jíti vždy s duchem času, kdo hodlá věnovati někomu milému k svátku nebo k jiné významné příležitosti vhodný dárek, dobře pochodí, když se v každém příp. dě obrátí na firmu

KAREL KELLNER

v paláci pojišťovny Generali na rohu Václavského náměstí
a Jindřišské ulice („Nároží krásných dáreků“)